

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Менеджменту, маркетингу і публічного адміністрування
Кафедра – Менеджменту і логістики
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 073 Менеджмент
Освітня програма – «Менеджмент»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: Удосконалення управління інвестиційними процесами на
ДПЗКУ «Одеський зерновий термінал»**

ШИФР КРМ. МП.1.433-03.3.1

Здобувач Сергій ЯВТУХ

Керівник д.е.н., проф. Ірина СЕДІКОВА

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 11.12.2023 р., протокол № 6

Завідувачка

кафедри менеджменту і логістики _____ Ірина СЕДІКОВА

Одеса – 2023 р.

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. Г. Е. ВЕЙНШТЕЙНА**

Факультет

Менеджменту, маркетингу і публічного
адміністрування

Кафедра

Менеджменту і логістики

Ступінь вищої освіти

Другий (магістерський)

Спеціальність

073 – Менеджмент

Освітня програма

Менеджмент

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувачка кафедри МіЛ

(підпис)

“ _____ ” _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

здобувачки вищої освіти

Сергію ЯВТУХУ

1. Тема роботи: «Удосконалення управління інвестиційними процесами на ДПЗКУ «Одеський зерновий термінал» та напрями його вдосконалення» затвердженою наказом по університету від 23.08.2023 р. №433-03.

2. Термін здачі здобувачкою закінченої роботи 06.12.2023 р.

3. Вихідні дані роботи: звіти діяльності підприємства, законодавчі акти, статистичні збірники, наукові публікації вчених менеджерів та економістів

4. Зміст кваліфікаційної роботи магістра. Вступ. Розділ 1. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності підприємств. 1.1 Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності. 1.2. Статистичний аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. 1.3. Проблеми визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні. Розділ 2. Дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування ДПЗКУ «ОЗТ». 2.1. Зміна української зернової сфери під впливом воєнного стану. 2.2. Аналіз внутрішнього середовища підприємства зернового ринку. 2.3. Аналіз стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України. Розділ 3. Напрями удосконалення управління інвестиційними процесами на ДПЗКУ «ОЗТ». 3.1. Визначення можливих стратегічних напрямів удосконалення інвестиційної діяльності підприємства. Модель стратегічного управління діяльністю підприємства. 3.3. Пропозиції щодо зниження забруднення навколишнього середовища Одеського зернового терміналу як фактор підвищення інвестиційної привабливості.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

таблиць 10, рисунків 21.

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів проекту, що стосуються їх:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Нормоконтроль			

7. Дата видачі завдання 14.08.2023 р.

Керівник _____

(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідницька практика (збір статистичних даних та написання статті)	14.09 – 14.10.23	виконано
	Захист звіту з дослідницької практики	16.10 – 18.10.23	виконано
2	Вступ	19.10 – 26.10.23	виконано
3	Розділ 1	27.10 – 08.11.23	виконано
4	Розділ 2	09.11 – 21.11.23	виконано
5	Розділ 3	09.11 – 21.11.23	виконано
6	Висновки	24.11 – 25.11.23	виконано
7	Список використаних джерел	25.11 - 29.11.23	виконано
8	Оформлення КРМ та ілюстративного матеріалу	28.11 – 30.11.23	виконано
9	Подання завершеної роботи керівнику	29.11 – 02.12.23	виконано
10	Доопрацювання роботи з урахуванням пропозицій наукового керівника та підготовка роботи до попереднього захисту	01.12 – 05.12.23	виконано
11	Попередній захист роботи	06.12 – 09.12.23	виконано
12	Усунення зауважень за результатами попереднього захисту	07.12 – 12.12.23	виконано
13	Нормоконтроль та перевірка роботи на плагіат	08.12 – 12.12.23	виконано
14	Подання переплетеної роботи завідувачу кафедри для отримання дозволу на захист	11.12 – 14.12.23	виконано
15	Отримання зовнішньої рецензії	14.12 – 18.12.23	виконано
16	Захист кваліфікаційної роботи магістра	19.12 – 26.12.23	виконано

Здобувач _____
(підпис)

Керівник роботи _____
(підпис)

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності. Здобувач-дипломник _____ Сергій ЯВТУХ

підпис

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми. Ринок зерна найбільш чітко відображає загальні закономірності розвитку товарного аграрного ринку, він увібрав в себе всі елементи ринкових відносин, тому його можна розглядати як модель ринків іншої сільськогосподарської продукції. Проблеми, пов'язані із функціонуванням національного ринку зерна, насамперед з підвищенням темпів виробництва зернових, мають не лише економічне, а й соціальне та політичне значення. У зв'язку з цим актуалізується необхідність всебічного аналізу причин виникнення кризових явищ на ринку зерна, розробки системи заходів, спрямованих на його позитивний збалансований розвиток та забезпечення конкурентоспроможності у світовому просторі.

У першому розділі «Теоретичні аспекти інноваційної діяльності підприємств». Визначено економічну сутність інвестицій та інвестиційної діяльності. Проведено статистичний аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Окреслено проблеми визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні. За розділом 1 зроблено висновки.

У другому розділі «Дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування ДПЗКУ «ОЗТ» проаналізовано зміну української зернової сфери під впливом воєнного стану. Проведено аналіз внутрішнього середовища підприємства зернового ринку. Здійснено аналіз стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України. Зроблено висновки за розділом 2.

У третьому розділі «Напрями удосконалення управління інвестиційними процесами на ДПЗКУ «ОЗТ». Визначено можливі стратегічні напрями удосконалення інвестиційної діяльності підприємства. Запропоновано модель стратегічного управління діяльністю підприємства. Надано пропозиції щодо зниження забруднення навколишнього середовища Одеського зернового терміналу як фактор підвищення інвестиційної

привабливості.

Кваліфікаційна робота магістра містить 90 сторінки, 10 таблиць, 21 рисунок. Перелік посилань нараховує 47 найменувань.

Ключові слова: ринок, зерно, елеватор, інвестиції, забруднення, пил, проект.

SUMMARY

Actuality of theme. The grain market most clearly reflects the general patterns of the development of the commodity agricultural market, it has absorbed all the elements of market relations, therefore it can be considered as a model of markets for other agricultural products. The problems associated with the functioning of the national grain market, primarily with increasing the rates of grain production, have not only economic, but also social and political significance. In this regard, the need for a comprehensive analysis of the causes of crisis phenomena in the grain market, development of a system of measures aimed at its positive balanced development and ensuring competitiveness in the global space is becoming more urgent.

In the first chapter «Theoretical aspects of innovative activity of enterprises». The economic essence of investments and investment activity is determined. A statistical analysis of the investment activity of economic entities in Ukraine was carried out. The problems of determining investment attractiveness and investment climate in Ukraine are outlined. Conclusions are made according to chapter 1.

In the second chapter, «Study of the external and internal environment of the functioning of the OZT State Enterprise» the changes in the Ukrainian grain sector under the influence of the state of war are analyzed. An analysis of the internal environment of the grain market enterprise was carried out. The analysis of strategic groups of enterprises-competitors of grain traders of Ukraine was carried out. Conclusions are made according to section 2.

In the third chapter, «Directions for improving the management of

investment processes at the OZT State Investment Corporation». Possible strategic directions for improvement of the enterprise's investment activities have been determined. A model of strategic management of enterprise activity is proposed. Proposals are provided to reduce environmental pollution of the Odesa grain terminal as a factor in increasing investment attractiveness.

The master's qualification work contains 90 pages, 10 tables, 21 figures. The list of links includes 47 items.

Key words: market, grain, elevator, investment, pollution, dust, project.

ЗМІСТ	СТОР
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	11
1.1 Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності	
1.2. Статистичний аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні	19
1.3. Проблеми визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні	31
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДПЗКУ «ОДЕСЬКИЙ ЗЕРНОВИЙ ТЕРМІНАЛ»	38
2.1. Зміна української зернової сфери під впливом воєнного стану	38
2.2. Аналіз внутрішнього середовища підприємства зернового ринку	44
2.3. Аналіз стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України	58
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ДПЗКУ «ОЗТ»	67
3.1. Визначення можливих стратегічних напрямів удосконалення інвестиційної діяльності підприємства	67
3.2. Модель стратегічного управління діяльністю підприємства	69
3.3. Пропозиції щодо зниження забруднення навколишнього середовища Одеського зернового терміналу як фактор підвищення інвестиційної привабливості	71
Висновки до розділу 3	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми. Зернове виробництво належить до стратегічних галузей будь-якої держави. Протягом тривалого періоду Україна за показником виробництва зернових на душу населення належала до першої десятки країн світу. На сучасному етапі розвитку зернового ринку країни спостерігаються тенденції випередження темпів виробництва зерна над темпами розвитку внутрішнього ринку. Крім того, останнім часом набуває все більшої актуальності виробництво достатньої кількості зерна не лише для забезпечення внутрішніх потреб держави, а також для зміцнення позицій України на світовому ринку. Саме тому стан ринку зерна є індикатором економічних реформ, що проводяться в країні та один із найважливіших показників їх якості. Ринок зерна найбільш чітко відображає загальні закономірності розвитку товарного аграрного ринку, він увібрав в себе всі елементи ринкових відносин, тому його можна розглядати як модель ринків іншої сільськогосподарської продукції. Проблеми, пов'язані із функціонуванням національного ринку зерна, насамперед з підвищенням темпів виробництва зернових, мають не лише економічне, а й соціальне та політичне значення. У зв'язку з цим актуалізується необхідність всебічного аналізу причин виникнення кризових явищ на ринку зерна, розробки системи заходів, спрямованих на його позитивний збалансований розвиток та забезпечення конкурентоспроможності у світовому просторі.

Ступінь дослідження проблеми. Питання інвестицій, інвестиційної діяльності є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених І. Бланк, Л. Борщ, М. Денисенко, Т. Майорова, А. Пересада, А. Поручник, П. Рогожин, Н. Татаренко, В. Федоренко, А. Череп, В. Шевчук, Л. Гітман, М. Джонк, Дж. Кейнс, У. Шарп та інші,.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в удосконаленні управління інвестиційними процесами на ДПЗКУ «Одеський зерновий термінал». Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення

наступних завдань:

- визначити економічну сутність інвестицій та інвестиційної діяльності;
- визначити місце статистичного аналізу інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні;
- проаналізувати визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні;
- дослідити зміну української зернової сфери під впливом воєнного стану;
- проаналізувати внутрішнє середовище підприємства зернового ринку;
- провести аналіз стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України;
- визначити можливі стратегічні напрями удосконалення інвестиційної діяльності підприємства;
- запропонувати модель стратегічного управління діяльністю підприємства;
- запропонувати щодо зниження забруднення навколишнього середовища Одеського зернового терміналу як фактор підвищення інвестиційної привабливості.

Об'єкт дослідження є процес удосконалення управління інвестиційними процесами на підприємствах зернового ринку.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-методичні положення щодо удосконалення управління інвестиційними процесами на підприємствах зернового ринку.

Методи дослідження. У процесі дослідження інвестиційного менеджменту підприємств зернового ринку та напрямів його вдосконалення такі використовувались наступні методи: системний підхід, економічного і статистичного аналізу, групування, графічного, експертної оцінки.

Для аналізу тенденцій розвитку зернового ринку використовувалися метод порівняння, задля визначення рівня конкуренції на зерновому ринку; метод синтезу, задля визначення слабких та сильних сторін головних гравців

означеного ринку; статистичний аналіз. Метод прогнозування, задля розрахунків показників економічної ефективності запропонованого заходу.

Інформаційно-нормативною базою складають результати наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних вчених в напрямку реалізації та впровадження стратегії розвитку підприємств.

Практична значущість. Результати проведеного дослідження дають змогу підприємствам зернового ринку при реалізації запропонованих заходів отримати значні конкурентні переваги та отримати додатковий прибуток.

Елементи наукової новизни. Запропоновано провести реконструкцію системи аспірації на ділянці «Елеватор», враховуючи тривалий час роботи циклонів (понад 50 років), а саме 6 установок очистки аспіруемого повітря від зернового пилу під час роботи насипних лотків підсилоного поверху силосних корпусів №№1-2 ділянці «Елеватор».

Результати дослідження було опубліковано у наступних джерелах:

1. Седікова І. О., Каранфілова Ю. В., **Явтух С. С.** Удосконалення інвестиційних процесів підприємств зернового ринку.. XI International scientific and practical conference «Economical and social aspects of the development of Ukraine at the beginning of the XXI century» October 17-18, 2023. С. 495-498.

2. Седікова І. О., Каранфілова Ю., **Явтух С. С.** Аспекти логістичної підтримки проєктів підприємства. Наукові перспективи № 10(40) 2023. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10\(40\)-472-481](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10(40)-472-481)

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності

Інвестиції та інвестиційна діяльність завжди знаходились в центрі уваги економічної науки. Це пояснюється тим, що інвестиції є джерелом розвитку підприємств, окремих галузей та економіки в цілому. Інвестиційна діяльність впливає на фундаментальні основи господарської діяльності, економічні і соціальні перетворення, розвиток суспільства в цілому.

Теоретичні основи інвестування формувалися в міру розвитку, поглиблення, трансформації економічних відносин, а також зростання практичної актуальності даної сфери діяльності, що призводить до того, що в економічній літературі виникає багато відтінків у судженнях, визначеннях, що віддзеркалює історичне розуміння, розкриття певної сторони цього складного і багатогранного процесу.

Питання інвестицій, інвестиційної діяльності є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (І. Бланк, Л. Борщ, М. Денисенко, Т. Майорова, А. Пересада, А. Поручник, П. Рогожин, Н. Татаренко, В. Федоренко, А. Череп, В. Шевчук, Л. Гітман, М. Джонк, Дж. Кейнс, У. Шарп та інші, які, враховуючи певні аспекти на мікро- та макрорівні розвитку економіки, розкривають сутність цих понять у своїх працях.

Розмаїття терміну «інвестиції» у вітчизняній та зарубіжній літературі значною мірою пояснюється широтою сутнісних рис цієї доволі складної економічної категорії. У сучасній економічній теорії категорія «інвестиції» (від лат. слова «invest» – вкладати) становить процес вкладення капіталу з метою наступного його збільшення.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» (ст. 1) визначає інвестиції як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти

підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1]. Це визначення – правове (нормативне). Проте воно невдале. Потребує уточнення словосполучення «інших видів діяльності», оскільки, за загальними правилами, правові приписи повинні якомога докладніше і повно визначати правила поведінки, забезпечувати унеможливлення різного тлумачення і різного застосування у практиці. Крім того, прибуток і дохід – різні категорії за змістом, тому їх фактичне ототожнення помилкове.

Водночас у рамках даного уявлення існує безліч модифікацій поняття «інвестиції», поява яких зумовлена специфікою, традиціями різних економічних шкіл і течій. У монографії «Інвестиції», підготовленій нобелівським лауреатом з економіки У. Шарпом разом з іншими американськими вченими, зазначається: «У найширшому розумінні термін «інвестувати» означає розлучитися з грошми сьогодні з тим, щоб отримати їх більшу суму в майбутньому» [11]. «Інвестиція – це спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу», – визначають американські економісти Л. Гітман і М. Джонк у монографії «Основи інвестування» [3]. Словник «Інвестиції», підготовлений британським фахівцем Джеррі М. Розенбергом, тлумачить інвестиції як використання коштів для отримання ще більших коштів, для отримання доходу або для досягнення приросту капіталу, або для того й іншого [9]. А. Пересада зазначає, що в економічній літературі інвестиції розглядаються як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі та сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону довкілля з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва, отримання прибутку [8]. Проте до інвестицій відносяться не лише довгострокові вкладення.

В. Шевчук та П. Рогожин зазначають, що інвестиції мають фінансове та економічне визначення. За фінансовим визначенням, інвестиції – це всі види активів (коштів), що вкладаються в господарчу діяльність із метою отримання доходу. За економічним визначенням, інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а

також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних за-пасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал [12]. Тут не врахована та обставина, що інвестиції можуть направлятися на закупівлю прибуткових цінних паперів, акцій інших підприємств чи придбання великої партії матеріалів у зв'язку з інфляційними очікуваннями тощо. Ці операції ніяк не пов'язані з основним капіталом. До того ж практика показує, що інвестиції можуть здійснюватися не тільки у фінансовій чи матеріальній формі, а ще й у формі ноу-хау, технологій, патентів, інших нематеріальних активів, за рахунок списання боргу тощо.

Т. Дорошенко вказує, що інвестиції – це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу).

Під інвестиціями слід розуміти тільки ті вкладення, метою яких є отримання прибутку (доходу). І саме за цією метою потрібно відрізнити інвестиції від інших вкладень коштів [4]. На думку автора, визначення страждає на декілька хиб. По-перше, помилкове розмежування грошових, майнових і інтелектуальних цінностей як окремих, не пов'язаних між собою категорій, оскільки за цивільно-правовою природою майном є і нерухомість, і матеріали, і готова продукція, і гроші, і об'єкти інтелектуальної власності. Тому доречніше вказати: «всі види майнових цінностей». По-друге, потребує уточнення поняття «реальні та фінансові активи». Краще вказати, що інвестиції вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, оскільки і купівля цінних паперів, і витрати на нове обладнання, і проведення реконструкції підприємства – все це робиться з метою здійснення підприємництва задля отримання прибутку. По-третє, помилковою є думка, що інвестора, який вкладає майно як підприємець, цікавить отримання прибутку (доходу). По-четверте, думка, що інвестування не може здійснюватися з метою отримання соціального ефекту, також є помилкою, оскільки вкладення коштів у об'єкти невиробничої сфери можна розглядати як засіб забезпечення нормального функціонування економіки через здійснення заходів щодо відтворення робочої сили – а без цього фактору процес

виробництва неможливий.

Т. Дорошенко зазначає, що за цим принципом можна прийти до абсурдного висновку, що інвестиціями є усі витрати державного бюджету, оскільки вони завжди приносять певний соціальний ефект. Проте така точка зору є також помилковою: адже видатки на заробітну плату працівникам бюджетної сфери не вкладаються у об'єкти інвестиційної діяльності, а отже, ці видатки не є інвестиціями.

О. Недосекін, К. Воронов дають таке визначення: інвестиції – тимчасова відмова економічного суб'єкта від споживання наявних у його розпорядженні ресурсів і використання цих ресурсів для збільшення в майбутньому свого добробуту [7]. На думку Н. Татаренко та А. Поручника, інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення певних соціальних ефектів. У першому випадку інвестиції розглядаються як засіб збільшення капіталу, у другому – як засіб надання соціальних послуг, які у кінцевому рахунку сприятимуть соціально-економічному розвитку суспільства [10].

«Великий юридичний словник» дає визначення: «інвестиції грошові – кошти, цільові банківські вклади, паї, акції, інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, в тому числі й на товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно чи майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємництва чи інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення позитивного соціального ефекту» [2]. Це найповніше визначення. Інвестиції у відтворення основних фондів здійснюються у формі капітальних вкладень.

В економічній літературі до 80-х років ХХ ст. термін «інвестиції» для аналізу процесів соціалістичного відтворення практично не використовувався, основною сферою його застосування були перекладні роботи закордонних авторів і дослідження в області капіталістичної економіки. Базисним поняттям інвестиційної діяльності було поняття капітальних вкладень. Однак термін

«капіталовкладення» трактується більш вузько, ніж «інвестиції». Відповідно до назви капіталовкладення є вкладення тільки в основний капітал, тоді як вкладення в інші види економічних ресурсів, такі як інформаційні ресурси, цінні папери, духовний потенціал, матеріальні запаси, іменувати капіталовкладеннями було не прийнято або це робилося із застереженням.

У наступний період термін «інвестиції» одержав більш широке розповсюдження в науковому обороті, став використовуватися в урядових і нормативних документах. Однак здебільшого інвестиції ототожнювалися з капітальними вкладеннями. Інвестиції (капітальні вкладення) розглядалися у двох аспектах: як процес, що відбиває рух вартості в ході відтворення основних фондів, і як економічна категорія – система економічних відносин, пов'язаних з рухом вартості, авансованої в основні фонди від моменту мобілізації коштів до моменту їхнього відшкодування. Більш широке трактування поняття, яке досліджується, у розглянутий період було представлене позицією, відповідно до якої інвестиції виступають як вкладення не тільки в основні фонди, але й у приріст оборотних коштів. Разом з тим інвестиції, як правило, розглядалися у зв'язку з розширеним відтворювальним фондом, оскільки завершення інвестиційного циклу пов'язане із запровадженням у дію основних фондів і виробничих потужностей. Це призвело до формування двох підходів до визначення економічної сутності інвестицій – витратного й ресурсного.

Відповідно до витратного підходу інвестиції розумілися як витрати на відтворення основних фондів, їхнє збільшення й удосконалення. Даний підхід домінував у теоретичних поглядах і в практичній діяльності, оскільки він відбивав специфіку господарського механізму, що функціонував в умовах адміністративно-командної економіки. Загострення проблеми товарно-грошової збалансованості суспільного відтворення, загальне зниження ефективності функціонування адміністративно-командної системи керування привели до визнання недостатності витратного підходу й звертання до ресурсного підходу. В основі останнього було виділення іншого складового елемента інвестицій – ресурсів. При цьому інвестиції трактувалися як фінансові засоби, призначені для

відтворення основних фондів. Однак обидва підходи мали істотний недолік, що полягав у статичній характеристиці об'єкта аналізу, що базується на виділенні якого-небудь одного елемента інвестицій, витрат або ресурсів, що обмежувало можливості дослідження інвестицій як цілісного процесу.

Звертання до трактування терміну «інвестиції» у закордонній економічній літературі показує, що в різних школах і напрямках економічної думки визначення поняття «інвестиції» містять загальну істотну рису – зв'язок інвестицій з одержанням доходу як цільовою настановою інвестора. У найбільш загальному вигляді інвестиції розуміються як вкладення капіталу з метою його збільшення в майбутньому. Такий підхід до визначення поняття «інвестиції» панує як у європейської, так і в американській методології. Існує й інший підхід до визначення інвестицій, зумовлений зростанням значення ринку цінних паперів, як механізму щодо зростання реального капіталу в країнах з розвинутою ринковою економікою. У його рамках інвестиції визначаються як вкладення в цінні папери. У спеціальних дослідженнях, присвячених проблемам інвестування, інвестиції визначаються як спосіб збільшення капіталу, що повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу й (або) принести позитивну величину доходу. Такий підхід визначає істотну ознаку інвестицій не як характер вкладень, а як зв'язок інвестицій зі зростанням капіталу (одержанням доходу).

Таким чином, інвестиції в західній економічній літературі розглядаються в єдності двох аспектів: ресурсів (капітальних цінностей) і вкладень (витрат). Найбільш очевидно такий підхід представлений у роботах Дж. М. Кейнса [5], на думку якого інвестиції – та частина доходу за поточний період, що не була використана для споживання, приріст цінностей капітального майна в результаті продуктивної діяльності даного періоду. Це визначення, що не є вичерпним, відрізняє досить чітко виділення двох сторін інвестицій: ресурсів (акумуляованих з метою нагромадження доходу) і вкладень (використання ресурсів), що забезпечують приріст капітального майна.

Розвиток ринкових відносин обумовив необхідність переглянути

тлумачення категорії «інвестиції» відповідно до нових умов. Характерними рисами ринкового підходу, що формується, до розуміння сутності інвестицій є:

- зв'язок інвестицій з одержанням доходу як мотиву інвестиційної діяльності;
- розгляд інвестицій у єдності двох сторін: ресурсів (капітальних цінностей) і вкладень (витрат);
- аналіз інвестицій не в статичі, а в динаміці, що дозволяє об'єднати в рамках категорії «інвестиції» ресурси, вкладення й віддачу вкладених коштів – як мотиву цього об'єднання;
- включення до складу об'єктів інвестування будь-які вкладення, що дають економічний ефект.

З поняттям «інвестиції» тісно пов'язане й визначення «інвестиційна діяльність». Терміну «інвестиційна діяльність» можна дати широке й вузьке визначення. У широкому значенні інвестиційна діяльність – це діяльність, пов'язана із вкладенням коштів у об'єкти інвестування з метою одержання прибутку. Подібне трактування міститься в Законі «Про інвестиційну діяльність» [1], відповідно до якого під інвестиційною діяльністю розуміється вкладення інвестицій і практичні дії з метою одержання прибутку й (або) досягнення іншого корисного ефекту. У вузькому значенні інвестиційна діяльність, власне інвестування, являє собою процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення. При вкладенні капітальних цінностей у реальний економічний сектор з метою організації виробництва рух інвестицій на стадії окупності витрат здійснюється у вигляді індивідуального кругообігу виробничих фондів, послідовної зміни форм вартості. У ході цього руху створюється кінцевий продукт, що втілює в собі приріст капітальної вартості, у результаті реалізації якого утвориться прибуток.

У макроекономічному аспекті інвестиційна діяльність є процесом закладки майбутнього економіки країни. Що більші обсяги інвестицій сьогодні, то більшими будуть обсяги валового внутрішнього продукту країни завтра. Обсяг фізичного зношення основних засобів за рік визначається розміром нарахованих

за рік амортизаційних відрахувань. Зношені основні засоби мають замінюватися новими, що створюються за рахунок прямих реальних інвестицій. Якщо обсяг інвестицій за рік усіх суб'єктів інвестиційної діяльності дорівнює загальному фонду амортизацій на всіх підприємствах країни, то відбувається процес простого відтворення, тобто обсяг відновлення дорівнює тільки фізичному зношенню засобів. Якщо обсяг інвестицій більший від амортизаційного фонду, то це розширене відтворення, що є бажаною пропорцією і для країни в цілому, і для конкретно-го підприємства. Цілком негативним явищем є процес згортання економіки, коли інвестиції не покривають навіть обсягів нарахованої амортизації.

Динамізм інвестицій надає їм якості процесу, тимчасової тривалості та передбачає здійснення низки перетворень: ресурси (цінності) – вкладення (витрати) – дохід (ефект). Практичні кроки з реалізації даних метаморфоз взаємодії являють собою інвестиційну діяльність. Беручи до уваги той факт, що без одержання доходу зникає саме поняття «інвестиції», можна виокремити етапи інвестиційної діяльності. До першого етапу входять перетворення ресурсів у вкладення (витрати). Це інвестування, тобто процес трансформації інвестицій в об'єкти інвестиційної діяльності. Другий етап охоплює метаморфозу «вкладення – приріст капітальних вартостей», характеризуючи кінцеве перетворення інвестицій, появу нової споживчої вартості. А на останньому етапі реалізується кінцева мета інвестиційної діяльності – одержання доходу від інвестування.

Продовжуючи логічний аналіз метаморфоз інвестицій, заслуговує на увагу той факт, що кінцеві ланки ланцюга з'єднуються, утворюючи новий взаємозв'язок «вигоди – ресурси». Цей взаємозв'язок відображає процеси накопичення, що формують основу інвестиційного попиту. Хоча процеси накопичення безпосередньо включаються в інвестиційну діяльність, вони є її необхідною передумовою і наслідком одночасно. Це дає можливість здійснювати інвестиційну діяльність на розширеній основі. По суті, вона являє собою організаційну основу постійного обігу, тобто кругообігу інвестицій. Отже,

інвестиційна діяльність поширюється на весь інвестиційний цикл. А інвестиційний цикл (період) охоплює один оборот інвестицій, тобто рух вартості, авансованої у відповідні об'єкти, від моменту акумуляції засобів до реального відшкодування.

Слід зазначити, що інвестування (вкладення коштів) у даному випадку являє собою тільки один з етапів інвестиційної діяльності. У більшості ж публікацій поняття «інвестування», «інвестиційна діяльність», «капітальні вкладення» розглядаються як синоніми, що звужує поняття інвестиційної діяльності, обмежуючи його рамки сферою фінансування капітальних вкладень. У сучасних умовах, під час формування ринкових відносин, з'являються нові публікації, а також законодавчі акти, для яких є характерним глибше тлумачення поняття «інвестиційна діяльність». Зокрема, більшість авторів визначає інвестиційну діяльність як «...основний засіб соціального й економічного розвитку..., процес реалізації інвестицій різних видів і форм».

Інвестиційна діяльність як діалектична єдність процесів вкладання ресурсів і одержання потоку доходів у майбутньому може виникати і ефективно здійснюється на основі урівноваження інвестиційного попиту й інвестиційної пропозиції, тобто за допомогою механізму інвестиційного ринку. Дослідження численних теоретичних джерел економічної сутності інвестицій дозволило автору дати власне трактування поняття інвестицій. Інвестиції розглядаються як динамічний процес зміни форм капіталу, послідовного перетворення первісних ресурсів і цінностей в інвестиційні витрати й перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості у формі економічного, соціального або екологічного ефекту.

1.2. Статистичний аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні

Необхідною умовою розвитку економіки будь-якої країни є висока інвестиційна активність. Вона досягається за рахунок збільшення обсягів

реалізованих інвестиційних ресурсів та найбільш ефективного їх використання в пріоритетних сферах матеріального виробництва, а також об'єктах соціальної сфери. Інвестиції призначені для підняття та розвитку виробництва, збільшення його потужностей, технологічного рівня, розробці і випуску нових, високотехнологічних продуктів. Інвестиції формують виробничий потенціал на новій науково-технічній базі та зумовлюють конкурентні позиції країни на світових ринках. Інвестиції є локомотивом у розвитку економіки. Інвестиційна діяльність являє собою один з найбільш важливих аспектів функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. Інвестування в значній мірі визначає економічне зростання держави, зайнятість населення і складає істотний елемент бази, на якій ґрунтується економічний розвиток суспільства. Все вище перелічене свідчить про необхідність посилення уваги до розробки теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо статистичного аналізу інвестиційної діяльності як в країні в цілому, так і на регіональному рівні та рівні окремих суб'єктів господарювання.

Розвиток інвестиційних процесів і їх регулювання з боку держави розглядаються в економічній теорії як у класичній, так і в кейнсіанській концепції. Макроекономічні аспекти інвестицій були досить повно розкриті в працях відомих зарубіжних економістів: Дж. Кейнса, Дж. Кларка, А. Маршалла, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Г. Хаблера, Р. Харрода, У. Шарпа і ін. Проблеми інвестицій, а також інвестиційних процесів детально вивчалися в працях сучасних зарубіжних економістів П. Кругмана, А. Кульмана, А. Мертенса, М. Обстфельда і ін. Регіональні аспекти розвитку інвестиційних процесів розглядалися в дослідженнях В. Андріанова, В. Багінової, А.Г. Гранберга, З. Дондокова, І. Максимова, І. Сергеева, Ф.Тумусова, Г. Хомкалова і ін.

Вивчення та аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні набуває все більшого значення, оскільки саме завдяки інвестиціям, реальним вливанням у національну економіку можливо забезпечити зростання економіки. Розробка ефективної економічної політики для їх підтримки стає

пріоритетним завданням. Тому для створення такої програми необхідний систематизований підхід щодо збору та аналізу даних для забезпечення інформаційної бази, на основі якої будуть прийматися заходи щодо збільшення обсягів залучення інвестицій. Важливу роль у реалізації державної промислової політики відіграють капітальні інвестиції, адже вони є фундаментальним параметром відтворювального процесу, що визначає можливості оновлення основного капіталу, проведення структурних реформ, стійкого довгострокового економічного та соціального розвитку країни [1].

В Україні, останнім часом, чітко простежується позитивна тенденція до зростання капітальних інвестицій. Так у 2019 році капітальні інвестиції склали 624 млрд. гривень проти 578,7 млрд. грн у 2018 році, а порівняно з 2020 роком – зросли в 2,8 рази (рис. 1.1).

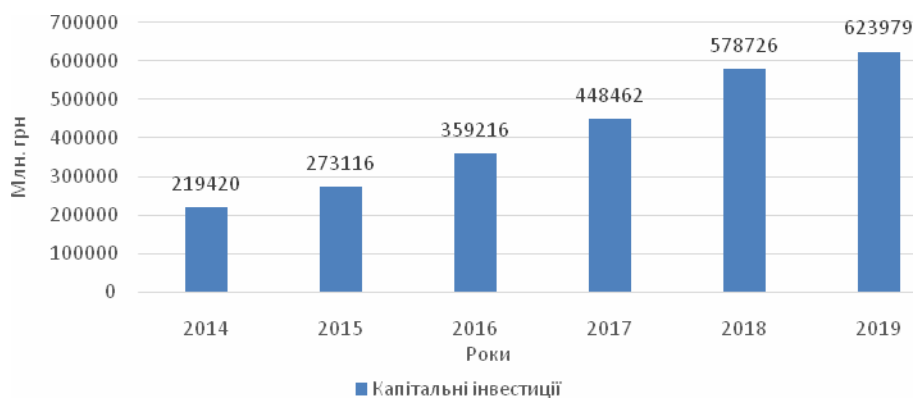

Рис. 1.1. Капітальні інвестиції в Україні в 2020-2019 роках

Джерело: побудовано авторами за даними [2,3]

Але треба також відмітити, те що у 2019 році темп приросту капітальних інвестицій сповільнився по рівняно з минулими роками, так у 2021-2018 роках темп приросту був значно вище ніж у 2019 році, що може свідчити про початок негативної тенденції, щодо зниження розміру капітальних інвестицій в економіку України. Максимальний темп приросту спостерігався у 2022 році на рівні 31,5% до попереднього року. При аналізі інвестиційної діяльності слід звертати увагу не лише на кількісні показники обсягів капітальних інвестицій, а

також на їх структуру. Так, у 2019 році у структурі капітальних інвестицій, інвестиції у матеріальні активи склали 96,2%, а інвестиції у не матеріальні активи 3,8%. Найбільшу частку у структурі інвестицій у матеріальні активи займали інвестиції у машини, обладнання та інвентар – 31,8%, за ними йдуть інвестиції у інженерні споруди – 23,9%, нежитлові будівлі – 16,1%. Частка інвестицій у матеріальні активи у структурі капітальних інвестицій у 2019 році порівняно з 2018 роком зросла на 2,5 відсоткових пункти, частка інвестицій у нематеріальні активи відповідно знизилась на 2,5 відсоткових пункти (рис. 1.2).

Частка інвестицій у нежитлові будівлі у структурі капітальних інвестицій за рік зросла на 0,7 відсоткових пункти, частка інвестицій у інженерні споруди зросла на 4,7 в. п., частка інвестицій у транспортні засоби знизилась на 2,3 в. п., інвестиції у права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо за рік скоротилися на 2,9 в. п. Слід звернути увагу на скорочення інвестицій у нематеріальні активи. Така динаміка є вкрай негативною, тому що у XXI сторіччі у розвинених країнах саме нематеріальні активи стають більш привабливими об'єктами для інвестування.

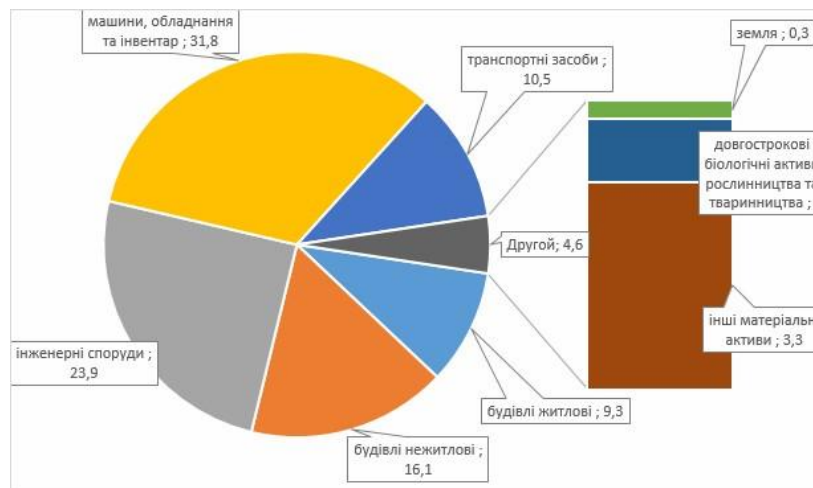

Рис. 1.2. Структура інвестицій у матеріальні активи у 2019 році

Джерело: побудовано авторами за даними [2,3]

Найбільшим джерелом фінансування капітальних інвестицій у 2019 році в Україні були власні кошти підприємств та організацій, їх частка у структурі

капітальних інвестицій складала 65,4%, проти 70,8% у минулому році (рис. 1.3).

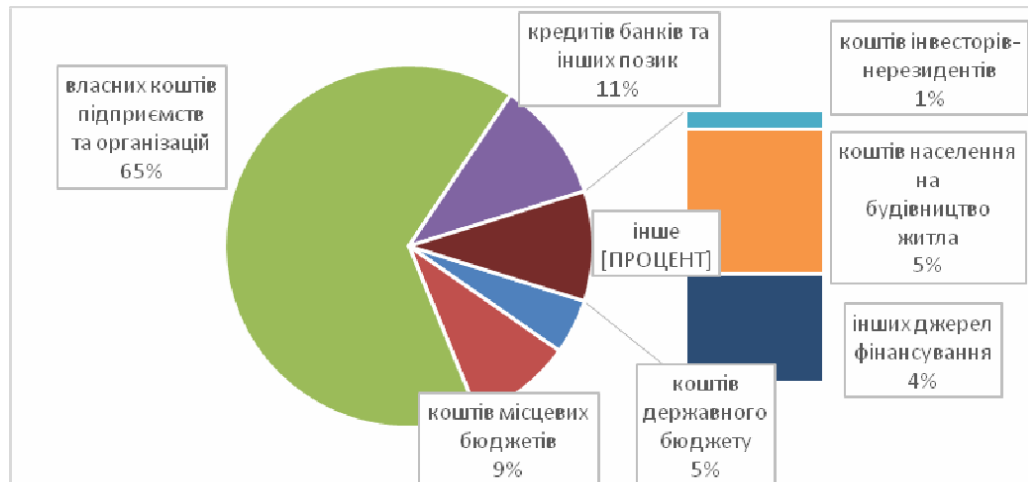

Рис. 1.3. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні у 2019 році

Джерело: побудовано авторами за даними [2,3]

Не зважаючи на зменшення питомої ваги, а також на скорочення обсягів власних коштів підприємств, що спрямувались на капітальні інвестиції у 2019 році порівняно з 2018 роком, за аналізований період вони зросли у 2,6 рази (рис. 1.4). Ще одним джерелом фінансування капітальних інвестицій, що скоротилося, були кошти населення на будівництво житла, їх обсяг у 2019 році знаходився на рівні 32,4 млрд. грн проти 34,6 млрд. грн у 2018 році. Їх частка у структурі капітальних інвестицій склала 5,2% - це найменше значення коштів населення спрямованих на будівництво житла за аналізований період, за останній рік їх частка знизилась на 0,8 в. п., а порівняно з 2021 роком – на 4,8 в. п. Незважаючи на зниження частки в структурі, розмір інвестицій за рахунок коштів населення направлених на будівництво за аналізований період збільшився на 46,9%.

Рис. 1.4. Динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні у 2021-2019 роках

Джерело: побудовано авторами за даними [2;3]

Витрати державного бюджету спрямовані на інвестиції у 2019 році склали 30,8 млрд. грн, що на 8 млрд. грн більше ніж торік. Їх питома вага у структурі капітальних інвестицій слала 4,9 %, тобто зросла на 1 відсотковий пункт і набула свого найбільшого значення з 2020 року. З 2020 по 2019 роки витрати державного бюджету на фінансування капітальних інвестицій зросли у 11,3 рази, а частка у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій зросла з 1,2% у 2020 до 4,9% у 2019 році. Можна зробити висновок, що за аналізований період темпи росту фінансування інвестицій за рахунок коштів державного бюджету випереджали темпи росту інших джерел, але їх розмір залишався незначним порівняно з іншими джерелами. Інвестиції за рахунок коштів місцевих бюджетів у звітному році склали 56,5 млрд. грн, за рік вони зросли на 6,1 млрд. грн, або на 12,2%, їх частка в у структурі капітальних інвестицій складала 9,1%, що на 0,4 в.п. більше ніж роком раніше. За аналізований період максимальна частка в структурі джерел фінансування капітальних інвестицій спостерігалася у 2017 році на рівні 9,3%, найнижче значення зафіксовано у 2020 році – 2,7%. За п'ять років розмір фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів

збільшилися у 9,5 разів, а частка в структурі зросла на 6,4 в.п. з 2,7% на початку періоду до 9,1% у кінці аналізованого періоду. Попри значне зростання їх частка залишається не великою – менше 10%.

Фінансування інвестицій за рахунок банківських кредитів і позик за рік зросло на 22,4 млрд. грн, або на 50% до 67,2 млрд. грн, що складає 10,8% у структурі капітальних інвестицій у 2019 році, що на 3 в.п. більше ніж минулого року коли цей показник складав 7,8%. Найбільша частка банківських кредитів та позик за аналізований період зафіксована у 2019 році, а найнижча частка інвестицій фінансованих за рахунок банківських кредитів та позик в структурі кредитів була зафіксована у 2017 році на рівні 6,6%. За п'ять років банківські кредити і позики направлені на капітальні інвестиції збільшилися в 3,1 рази, а частка в структурі капітальних інвестицій зросла з 9,9% до 10,8%.

Кошти спрямовані на капітальні інвестиції інвесторами-нерезидентами у 2019 році склали 4,7 млрд. грн, проти 1,8 млрд. грн. у попередньому році, таким чином інвестиції нерезидентів збільшилися у 2,6 рази, це найбільший темп зростання серед усіх джерел фінансування інвестицій в Україні. Таке велике зростання пояснюється значним скороченням розміру інвестицій від нерезидентів у 2018 році порівняно з 2017 роком, так інвестиції склали 1,8 млрд. грн (найнижче значення за аналізований період) і 6,2 млрд. грн відповідно, тобто інвестиції нерезидентів скоротилися на 71,1%. Загалом за аналізований період інвестиції від нерезидентів можна охарактеризувати, як такі що не мають чіткої тенденції, що може свідчити про те що у закордонних інвесторів немає достатнього рівня впевненості у надійності таких інвестицій та довіри до української економіки. Вони оцінюють такі інвестиції як досить ризиковані. У 2019 році частка капітальних інвестицій інвесторів-нерезидентів у структурі капітальних інвестицій складала лише 0,7%, це найнижча частка серед усіх джерел фінансування, що дає зрозуміти те що інвесторам з інших країн зовсім не цікаві інвестиції в українську економіку. Найвища частка інвестицій від нерезидентів зафіксована у 2021 році на рівні 3%, при цьому найбільший розмір інвестицій зафіксований за підсумками 2022 року, коли інвестиції склали 9,8 млрд. грн, а

частка – 2,7%.

Найнижча сума інвестицій нерезидентів 1,8 млрд. грн була у 2018 році, то діж і їх частка скоротилася до мінімального значення за аналізований період – 0,3% у структурі капітальних інвестицій. За п'ять років розмір коштів інвестованих нерезидентами скоротився на 17,3%. Розмір капітальних інвестицій фінансованих інвесторами-нерезидентами на стільки невеликий, що майже знаходиться в межах статистичної похибки. Інші джерела фінансування капітальних інвестицій у 2019 році склали 24,1 млрд. грн, проти 14,7 млрд. грн роком раніше, тобто інвестиції збільшилися на 9,4 млрд. грн, або 63,7% рік до року, це найбільший розмір інвестицій з інших джерел за аналізований період. Останні чотири роки простежується чітка тенденція до зростання інвестицій з даного джерела фінансування. А ось частка в структурі чіткої тенденції не має.

Частка коштів з інших джерел у структурі капітальних інвестицій складала 3,9%, що на 1,4 в.п. більше ніж рік тому, а у позаминулому році частка складала 2,9%. Мінімальне значення частки за аналізований період спостерігалось у 2022 році на рівні 2,1%. Загалом розмір капітальних інвестицій фінансованих з інших джерел не здійснює суттєвого впливу на загальний розмір капітальних інвестицій.

На наступному етапі аналізу інвестиційної діяльності в Україні доцільно проаналізувати обсяги капітальних інвестицій суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Так, протягом аналізованого періоду капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство щороку зростали та у 2018 році досягли свого піку на рівні 66104 млн. грн, але у 2019 році капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство склали скоротилися порівняно з 2018 роком на 6974 млн. грн, або на 10,6% (табл. 1).

Капітальні інвестиції у промисловість демонструють тенденцію до зростання протягом всього аналізованого періоду, більше того з 2022 по 2019 роки темп приросту щороку стабільно вище 20%. Так, у 2019 році їх обсяги збільшилися на 27,2%, або на 54300 млн. грн та склали 254196 млн. грн. Капітальні інвестиції у будівництво протягом аналізованого періоду зросли на

72,9%. У 2019 році порівняно з 2018 роком вони збільшилися на 11,3% і склали 62347 млн грн. Також слід відмітити, що в Україні останні роки спостерігається стійка тенденція до зростання капітальних інвестицій саме у будівній галузі (мінімальне значення приросту було зафіксовано у 2022 році 2,3%, а максимальне у 2021 році – 20,5%).

Але слід також відмітити, що протягом 2020-2019 років в Україні також спостерігалось скорочення обсягів капітальних інвестицій спрямованих у оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів та у транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність. Так, у 2019 році вони скоротилися більше ніж на 14,0%. Максимальне значення інвестицій у оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів спостерігався у 2018 році. А у транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність капітальні інвестиції у 2021-2018 роках зростали достатньо швидкими темпами від 20,7% у 2021 році, до 51,1% у 2017 році.

Таблиця 1.1

Динаміка капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні у 2020-2019 роках, млн. грн.

Види економічної діяльності	2020	2021	2022	2017	2018	2019
Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн	18796	30155	50484	64243	66104	59130
Промисловість, млн. грн	86242	87656	117754	143300	199896	254196
Будівництво, млн. грн	36057	43464	44444	52176	55994	62347
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, млн. грн	20716	20663	29957	33665	51818	44174
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, млн. грн	15498	18704	25107	37944	50078	43793
Тимчасове розміщення й організація харчування, млн. грн	1482	1393	1478	2134	2675	2832
Інформація та телекомунікації, млн. грн	8175	22975	15651	18395	29885	21063
Фінансова та страхова діяльність, млн. грн	6214	6448	7679	8055	10652	11246
Операції з нерухомим майном, млн. грн	11230	11899	19665	22506	27557	28147
Професійна, наукова та технічна діяльність, млн. грн	2921	4065	6579	7965	10798	11912
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, млн. грн	3565	6535	10009	12747	11838	11741
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування, млн.	5808	13942	22381	32844	44598	54306

грн						
Освіта, млн. грн	821	1540	2257	3493	4460	4789
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, млн. грн	1224	2367	4479	6708	8139	9485
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, млн. грн	509	1044	970	1649	3663	4146
Надання інших видів послуг, млн. грн	162	266	322	638	571	672
Усього	219420	273116	359216	448462	578726	623979

Джерело: складено авторами за даними [2;3]

Якщо проаналізувати структуру капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, то за аналізований період значних структурних зрушень не спостерігалось. Так, у 2019 році найбільшу питому вагу займали інвестиції у промисловість – 41%, у будівництво – 10%, у сільське, лісове та рибне господарство – 9,5%, у державне управління й оборону; обов'язкове соціальне страхування – 8,7%, у оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність – по 7,0% (рис. 1.5).

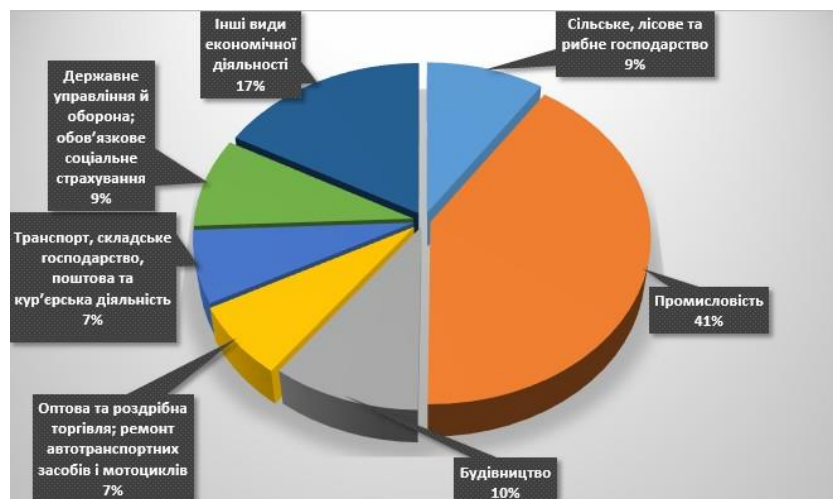

Рис. 1.5. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні у 2019 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [2;3]

На всі інші види господарської діяльності у 2019 припадало 106033 млн.

грн. капітальних інвестицій, а їх частка в структурі складала 17%. Окрім капітальних інвестицій важливу роль для розвитку національної економіки відіграють прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Так у 2019 році прямі іноземні інвестиції в Україну склали 51387 млн. дол. США, що на 16,8% більше ніж у попередньому році. У 2021 році розмір ПІІ у зв'язку з важкими економічними та політичними обставинами в країні скоротилися на 12,2%, після чого було незначне зростання у 2022 році з подальшим скороченням інвестицій у 2018 році. Лише у 2019 році розмір ПІІ досягнув і перевершив на 3,1% рівень до кризового 2020 року. Цю ситуацію добре видно на рис. 1.6.

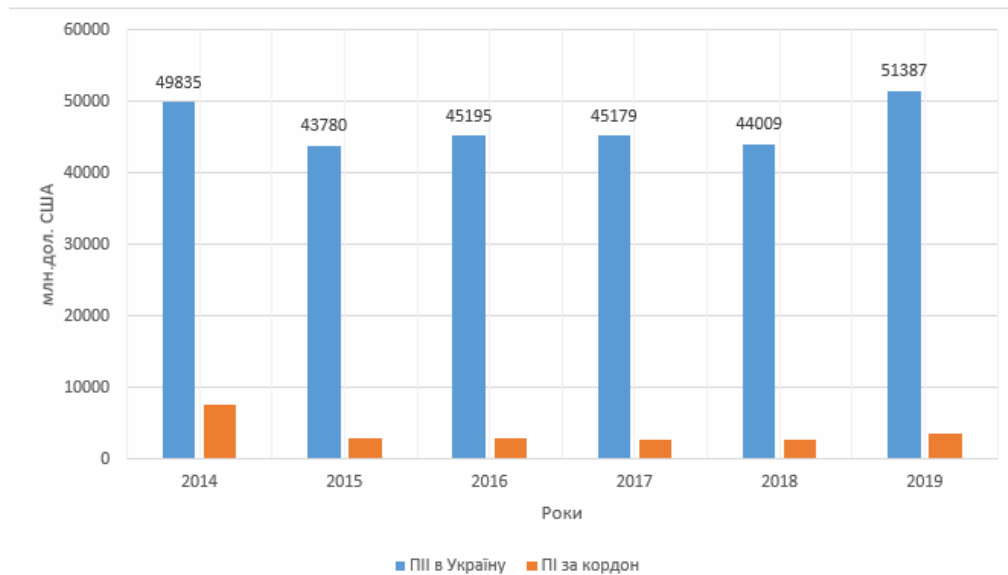

Рис. 1.6. Динаміка прямих інвестицій в Україну та з України у 2020-2019 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними [4]

Інструменти участі в капіталі у 2019 році склали 81,1% у структурі прямих іноземних інвестицій в Україну, а боргові інструменти відповідно склали 18,9%. Для України за останні п'ять років характерна частка інструментів участі в капіталі в прямих іноземних інвестиціях на рівні не менше ніж 80% (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Структура прямих іноземних інвестицій в Україну 2020-2019 рр.

Роки	ПІІ в Україну, млн. дол. США	Інструменти участів капіталі, млн. дол. США	Боргові інструменти, млн. дол. США	Інструменти участі в капіталі, % від ПІІ	Боргові інструменти, % від ПІІ
2020	49835	40961	8874	82,2	17,8
2021	43780	35562	8218	81,2	18,8
2022	45195	37054	8141	82,0	18,0
2017	45179	36310	8869	80,4	19,6
2018	44009	35391	8618	80,4	19,6
2019	51387	41663	9724	81,1	18,9

Джерело: складено авторами за даними [5]

Прямі інвестиції з України у 2019 році склали 3541 млн. дол. США, що в 14,5 разів менше ніж інвестиції в Україну. У 2019 році порівняно з 2018 роком прямі інвестиції з України за кордон збільшилися на 813 млн. дол. США, тобто на 29,8%. При цьому розмір інвестицій за кордон у 2019 році складає менше половини від рівня 2020 року – 47,7%. В Україні частина прямих іноземних інвестицій має свою специфіку: повернення в країну у вигляді інвестицій раніше виведеного за кордон капіталу (roundtripping), переоформлення боргу в акціонерний капітал (debt-to-equity). До капіталізація банків таким методом активно проводилася у 2021-2022 роках після збільшення вимог до капіталу банків. Після масштабного відпливу капіталу у 2020–2021 роках відновився приплив капіталу в Україну, проте його потоки істотно зменшилися, якщо порівняти з докризовим періодом. Водночас на сьогодні інвестори надають перевагу більше борговому, аніж інвестиційному капіталу [5].

Кінцевий контролюючий інвестор (Ultimate Controlling Parent-UCP) – це підприємство, що контролює безпосереднього прямого інвестора підприємства прямого інвестування - визначається шляхом поступового розгляду (знизу вгору) усіх рівнів відносин контролю, починаючи від безпосереднього прямого інвестора до досягнення підприємства, яке знаходиться на найвищому рівні в ієрархії відносин власності. У 2020-2021 роках спостерігався відтік коштів з України за такими операціями, це в першу чергу пов'язано з політичними

змiнами в країні, а також початком воєнних дій на Сході. У 2022 – 2019 роках спостерігається поступове наростання чистого притоку коштів за операціями round tripping, але вже в менших обсягах, ніж напередодні кризи. В 2022 році вони забезпечили 4.1%, у 2017 – 10.4%, у 2018 – 20.6% приливу ПІВ Україну. У 2019 році операції round tripping оцінено в 1 млрд дол. США, що становить 34.1% притоку ПІВ в Україну (88.9% їх обсягу – інвестиції до реального сектору). Найбільші обсяги операцій round tripping здійснювались через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію [5].

1.3. Проблеми визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні

Забезпечення інвестиційної привабливості України є стратегічним питанням, оскільки вона стоїть на шляху економічних перетворень та інтеграції у світове економічне господарство, які крім вирішення інших проблем, потребують значного фінансування. Вирішення даного питання можливе при створенні країною сприятливого інвестиційного клімату та при досягненні статусу інвестиційно-привабливої країни.

В умовах глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки набуває важливості поняття «інвестиційної привабливості» та «інвестиційного клімату» як основних факторів підвищення економічного розвитку країни, які повинні відповідати певному переліку характеристик. В ході проведення наукового дослідження встановлено, що в економічній літературі немає однозначного визначення даних категорій. Таким чином, при визначенні сутності категорії «інвестиційна привабливість» Гайдуцький А.П. [1], Бланк І.О. [5] розкривають суть поняття, але не дають конкретного визначення. Окрім того, її оцінка потребує аналізу багатьох факторів. Вважаємо, що дане визначення не є універсальним, оскільки не може охарактеризувати інвестиційну привабливість на інших рівнях.

Таким чином, вважаємо, що інвестиційна привабливість – це економічна категорія, яка поєднує в собі аналіз таких характеристик як природно-ресурсний потенціал, рівень економічного розвитку країни, політична стабільність, освітній та науковий потенціал, географічне положення, господарський розвиток країни тощо, при здійсненні якого інвестор може оцінити доцільність вкладання в дану країну інвестицій та наявність можливостей для подальшої діяльності.

Проаналізувавши основні підходи до визначення даної економічної категорії, вважаємо найбільш доцільним наступне: інвестиційний клімат країни – система різноманітних природно-географічних, фінансових, економічних, соціально-культурних та організаційно-правових умов та факторів, якими володіє країна та які визначають дану країну привабливою для інвестора. На даний час існують різноманітні підходи до оцінки інвестиційної привабливості, основні з них наведені в табл. 1.3. Сьогодні, інвестиційний клімат України є не надто сприятливим, хоча ми маємо багато передумов для його поліпшення, зокрема: вигідне географічне положення; кваліфікований робочий персонал; багатий ресурсний потенціал; надлишок робочої сили працездатного віку тощо. Динаміка припливу іноземних інвестицій за 2011-2021 роки свідчить про сталий притік капіталу, з кожним роком його обсяг збільшується. Якщо розглянути головних інвесторів, що вкладають іноземні інвестиції в Україну, то найбільшими інвесторами є: Кіпр – 11,6 млрд. дол., Німеччина – 7,4 млрд. дол., Нідерланди – 4,8 млрд. дол. та Австрія – 2.9 млрд. дол.

Найбільшу інвестиційну привабливість в Україні мають промисловість (34,2%); операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (21,7%); діяльність у сфері транспорту і зв'язку (17%) тощо. Найбільш привабливими для іноземних інвесторів на м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Київська області [11].

Таблиця 1.3

Основні методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості

Рівень	Автор	Критерії оцінки	Коментарі
Підприємство	О. Носова [4]	1) оборотність активів; 2) прибутковість капіталу; 3) фінансова стійкість; 4) ліквідність активів.	Спрощена процедура аналізу об'єкта інвестування, проте ця методика враховує лише фінансові показники.
	А. Іванов [2]	1) аналіз економічної спроможності емітента цінних паперів; 2) оцінка ризику і дохідності акцій у ринковому обороті.	Оцінює інвестиційну привабливість та становище підприємств, проте лише акціонерних.
	Агентство з питань запобігання банкрутства підприємства [13]	1) оцінка майнового стану; 2) оцінка фінансової стійкості; 3) оцінка ліквідності активів; 4) оцінка ділової активності; 5) ринкова активність.	Ця методика дає змогу оцінити реальний стан підприємства, проте не враховує змін оцінюваних факторів у майбутньому.
Регіон	Т.В. Уманець [10]	1) виробничий потенціал; 2) фінансовий потенціал; 3) інвестиційний потенціал; 4) інфраструктура ринку, комунікаційна, комерційна; 5) трудовий, освітній потенціал; 6) податкова система	Перевага методики – легко застосовується і не потребує громіздких розрахунків. Недолік – не відбиває точних результатів аналізу.
	С.П. Сонько [9]	1) кількість приватизованих підприємств; 2) кредиторська заборгованість; 3) доходи місцевих бюджетів; 4) валові інвестиції у підприємства всіх форм власності; 5) обсяг промислової продукції та інші	Такий підхід оцінює велику кількість показників господарської діяльності підприємства галузі, однак він побудований на основі експертних оцінок.
	І.О. Бланк [5]	1) рівень загальноекономічного розвитку регіону; 2) рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону; 3) демографічна характеристика регіону; 4) рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону; 5) рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків.	На основі проведеного аналізу, регіони ранжуються за ступенем привабливості, проте всі розглядаються лише офіційні дані та використовує синтетичні показники.
Галузь	Г.К. Прибіткова [3]	1) виробничий потенціал галузі; 2) фінансовий результат діяльності підприємств галузі; 3) інвестиційна активність підприємств галузі; 4) трудовий потенціал підприємств галузі	Даний автор надає перевагу аналізу економічних індикаторів. Недолік – аналіз побудований на фінансовій звітності підприємств галузі, що не завжди може бути достовірною.

	I.O. Бланк [5]	1) роль галузі в економіці країни; 2) перспективність і ефективність розвитку галузі; 3) рівень державної підтримки галузі; 4) визначення специфіки ринку	Детальна оцінка привабливості галузі, однак при аналізі використовуються лише статистичні дані, тобто виключаються короткострокові фактори.
	Г.О. Пухтаєвич [13]	1) прибутковість галузі; 2) перспективність розвитку галузі; 3) інвестиційні ризики.	Перевагою даної методики є те, що вона охоплює комплексне дослідження галузі та відбиває реальний стан розвитку галузі, використовує аналітичні і синтетичні показники. Необхідно проаналізувати досить великий обсяг інформації.
Країна	Standard & Poors Rating Services [8]	1) прозорість і відкритість інформації; 2) бюджетування; 3) довгострокове планування капіталовкладень і фінансове планування; 4) управління доходами і витратами; 5) управління боргом; 6) управління грошовими засобами і ліквідністю; 7) прозорість політико-управлінської системи; 8) управління зовнішніми ризиками	Методика оцінює політику та враховує особливості регіону відповідно до кредитоспроможності та виконання фінансових обов'язків. Аналіз об'єкта інвестування є громіздким, присутня ймовірність неточної оцінки, через використання показників, що не є відомими широкому загалу.
	World Bank Group [14]	1) ведення бізнесу; 2) будівництво; 3) доступ до електроенергії; 4) реєстрація власності; 5) отримання кредитів; 6) захист прав інвесторів; 7) оподаткування; 8) міжнародна торгівля; 9) виконання контрактів; 10) ступінь платоспроможності; 11) наймання робочої сили.	За даною методикою враховується ступінь розвитку економічних параметрів, проте не враховується національну специфіку та недооцінюють рівень ризику в країні.
	Moodys Investors Service [7]	1) передісторія й історія емітента; 2) промисловість/секторна тенденція; 3) національна політичне і регулятивне середовище; 4) якість управління, досвід, послужний список, і ставлення до ризику; 5) структура управління; 6) основні операційні та конкурентні позиції; 7) корпоративна стратегія і філософія; 8) структура боргу; 9) фінансове становище і джерела ліквідності	Дана методика орієнтована на довгостроковий період та акцентує увагу на стабільності і передбачуваності грошових потоків. Рейтинги Moody's допомагають підтримувати і стабілізувати довіру інвесторів, однак цей рейтинг об'єктивно аналізує лише підприємства.

Джерело: удосконалено автором

З метою підвищення інвестиційної привабливості України пропонуємо вжити необхідні заходи: вдосконалення законодавчо-виконавчої бази; створення ринкових інститутів; входження в інтеграційні процеси; розширення співробітництва з провідними міжнародними організаціями та рейтинговими агентствами; покращення роботи банківської, податкової, страхової та кредитної систем; зміцнення фінансового ринку; створення програми розвитку вільних економічних зон, що розміщені на території України; ведення ефективної державної політики на всіх рівнях влади; реалізація інформаційного бізнесу в Україні; ведення боротьби із корупцією; покращення бізнес-середовища; зменшення залежності від експорто-орієнтованих галузей; створення імпортозамінних виробництв; розроблення та реалізація комплексної програми щодо покращення інвестиційного іміджу України; підвищення рівня конкурентоспроможності економіки країни тощо.

Отже, в цілому інвестиційний клімат України можна вважати сприятливим, оскільки спостерігається щорічне зростання обсягу іноземних інвестицій, збільшення кількості реалізованих інвестиційних проектів за участю іноземного капіталу. Інвестиційний клімат визначає інвестиційну привабливість країни. На даний час існують різноманітні методики та міжнародні рейтинги, оскільки вони базуються на різних показниках.

За даними [8] на вересень 2021 року Україна залишається «стабільною» (такий статус вона отримала ще у 2019 році, а до цього Україна була «позитивною»). Основними факторами, що негативно впливають на наявний рівень інвестиційної привабливості та інвестиційний клімат України, вважаємо наступні: макроекономічна нестабільність країни; постійно зростаючий рівень корупції; недосконале законодавче регулювання; низький рівень захисту інтелектуальної власності та інвесторів; нерівномірний економічний розвиток регіонів України; неврегульованість питання щодо приватизаційного процесу; низька купівельна спроможність населення; велика частка тіньового сектору економіки тощо [7,8].

З метою покращення інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості України серед інших невідкладних заходів вважаємо необхідним

удосконалити методичну базу оцінки інвестиційної привабливості, що дозволить більш точно визначати існуючий стан країни, виділяти «проблемні» місця та виступати інструментом з управління привабливістю країни.

Пропонуємо виділити наступні рівні оцінки інвестиційної привабливості:

1) країна (зведення кількості оцінюваних показників до мінімуму, врахування національної специфіки економіки, застосування математичних методів обчислення показників);

2) галузь, регіон (дослідження як короткострокових, так і довгострокових перспектив, використання різноманітних джерел інформації та аналізу повного спектру показників тощо);

3) підприємство (створення універсальної методики, яка б підходила б для аналізу підприємств, які займаються різного роду видами діяльності, врахування динаміки і тенденції розвитку підприємства, конкурентних позицій на ринку тощо).

Висновки до розділу 1

Інвестиційний клімат – це система різноманітних природно-географічних, фінансових, економічних, соціально-культурних та організаційно-правових умов та факторів, якими володіє країна та які визначають її привабливою для інвестора. Інвестиційний клімат визначає інвестиційну привабливість країни. Більшість рейтингових агентств вважають Україну недостатньо привабливою країною для залучення інвестицій.

Встановлено, що основними чинниками, що негативно впливають на інвестиційний клімат і інвестиційну привабливість України, є наступні: макроекономічна нестабільність, що пов'язано з численними ризиками вкладання коштів в країну; низький рівень захисту іноземних інвесторів, що негативно впливає на імідж України; недосконале законодавче регулювання, що негативно впливає на дохідність від інвестицій; корупція, що блокує надходження іноземних інвестицій тощо.

Запропоновано заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості України, якими, насамперед, є вдосконалення законодавчо-виконавчої системи, ведення ефективної державної політики, активне проведення боротьби із корупцією, розроблення та виконання державних і регіональних цільових програм тощо. Виконання зазначених заходів поліпшить імідж країни на світовому ринку та за рахунок цього збільшить приплив капіталу, який необхідний для економічного зростання країни.

Проведений аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання свідчить, що незважаючи на позитивні тенденції зростання обсягів інвестицій в Україні, ситуація залишається складною. Це зумовлено в першу чергу нестабільною політичною та економічною ситуацією, погіршення інвестиційного клімату в країні. Також до чинників, які не дають розвиватися інвестиційної діяльності в Україні можна віднести: законодавчу нестабільність, відсутність ефективної стратегії щодо залучення інвестицій, значний податковий та адміністративний тиск на суб'єкти господарювання, неврегульованість питань захисту прав власності інвесторів та інші. Досягнення стабільного економічного росту економіки України напряму залежить від покращення її інвестиційного клімату. Адже це безпосередньо буде сприяти механізму залучення іноземних інвестицій. Основою якого є економіко-організаційний блок, що базується на обґрунтованій стратегії залучення інвестицій з закордону, системі пільг в оподаткуванні. Розвиток певних сфер економічної діяльності забезпечить покращення економічного становища в Україні. Тому інвестиційна діяльність потребує негайного прийняття стимулюючих заходів, які б пришвидшили притоки вітчизняного та іноземного капіталу в економіку України, який покращить розвиток пріоритетних сфер національної економіки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДПЗКУ «ОДЕСЬКИЙ ЗЕРНОВИЙ ТЕРМІНАЛ»

2.1. Зміна української зернової сфери під впливом воєнного стану

Повномасштабна війна триває майже рік. Зараз неможливо повністю осягнути її руйнівний вплив. Але те, які зміни вже сталися, та яку гнучкість продемонстрували українські зерновики. Під час повномасштабного вторгнення Україна втратила понад сотню елеваторів. До повномасштабного вторгнення елеваторні потужності в Україні сягали 56,6 млн т, їх забезпечували близько 1355 зерносклади. Через шість місяців війни потужності одночасного зберігання скоротилися майже на 10 млн т. За приблизними підрахунками, більша частина із втрачених потужностей зруйнована повністю, третину складають пошкоджені елеватори. 165 українських зерноскладів знаходяться в окупації [46].

Рис. 2.1. Елеваторні потужності України, 2022 р.

Джерело: [46]

Будівництво нових зерноскладів не зупинилося. Попри війну та втрати в Україні розширювали потужності зберігання і будували нові елеватори. Понад

30 підприємств займалися будівництвом протягом 2022 року. Будівництво підштовхнув і дефіцит елеваторних потужностей, і переорієнтація логістичних ланцюжків.

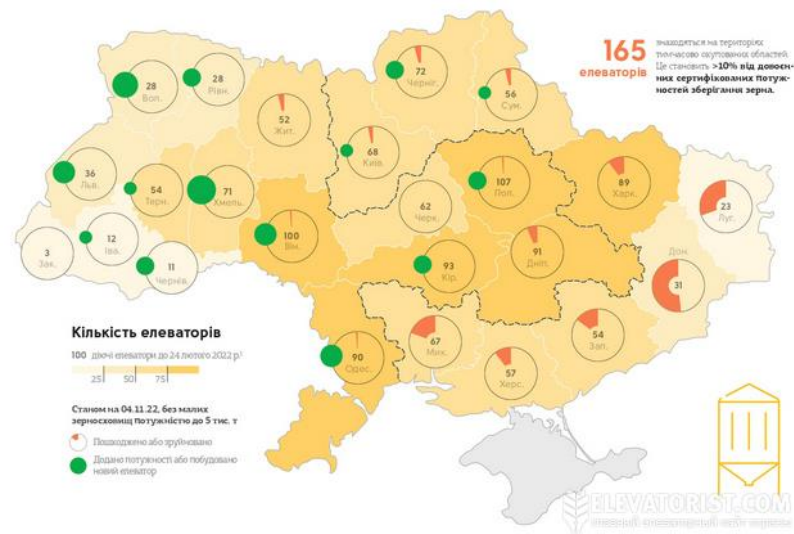

Рис. 2.2. Будівництво нових зерносховищ

Джерело: [46]

Через заблоковані порти Україна втрачала \$170 млн щодня. В кінці лютого український агроекспорт призупинився. У портах Чорного і Азовського морів були заблоковані понад 20 млн т зернових та олійних культур. Через зупинку роботи портів Україна щодня втрачала \$170 млн. Борошномельна галузь в умовах війни продемонструвала виняткову стійкість.

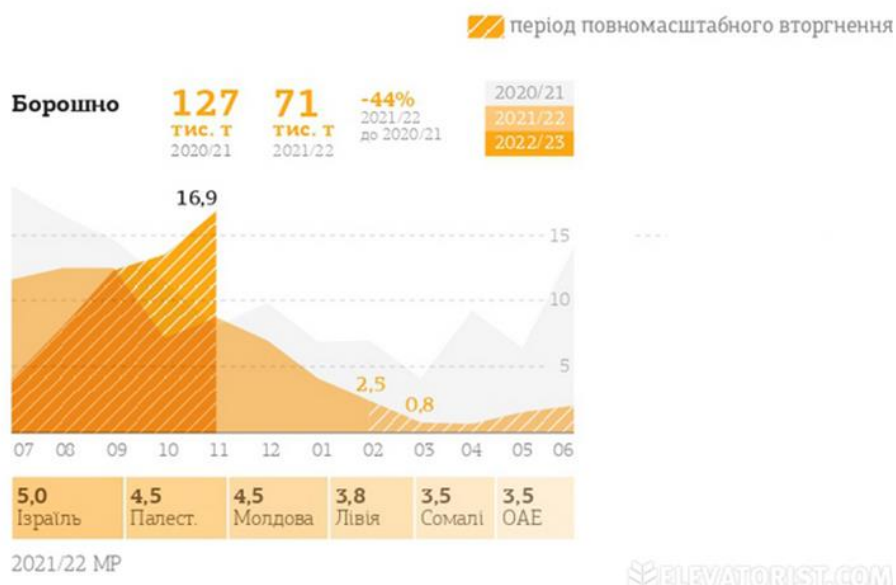

Рис. 2.3. Динаміка експорту, тис т.

Джерело: [46]

Підприємства на неокупованій території із березня 2022 року працювали і були повністю завантажені. В перші місяці війни на борошномельну сферу позитивно подіяло здешевлення зерна, яке сталося через логістичні проблеми. Але ці ж проблеми позначилися і на експорті борошна. За 2021/22 МР Україна експортувала 71 тис. т борошна. Через логістичні проблеми на елеваторах збільшилися кінцеві запаси зерна.

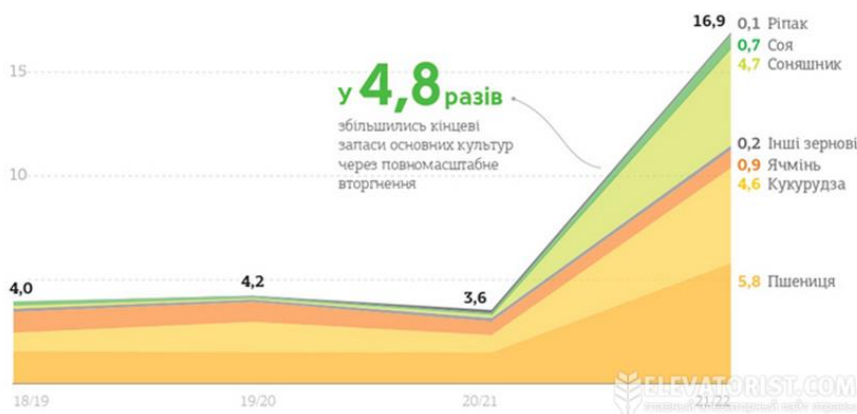

Рис. 2.4. Кінцеві запаси зерна, млн. т

Джерело: [46]

На кінець сезону 21/22 кінцеві запаси зерна в Україні були у 4,8 рази більші, ніж роком раніше. Найбільші обсяги запасів склали пшениця, кукурудза і соняшник. Залізниця та автомобільний транспорт взяли на себе третину агрологістики.

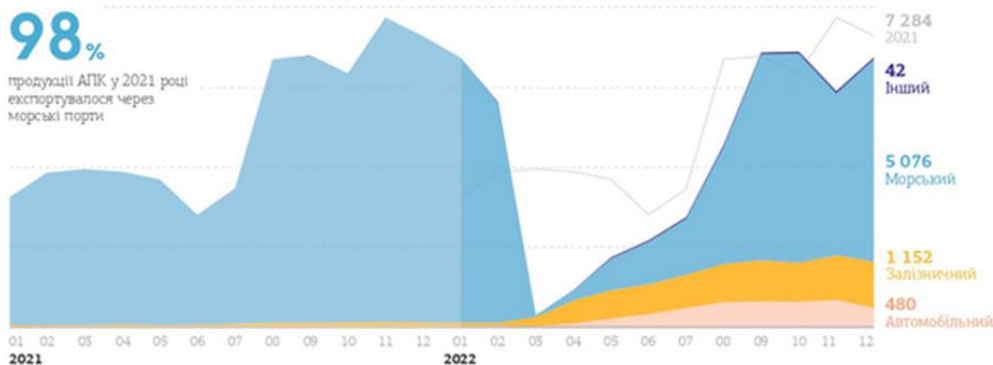

Рис. 2.5. Експорт продукції АПК за видами транспорту

Джерело: [46]

У 2021 році 98% агропродукції поставляли на експорт через морські порти. Оскільки у лютому 2022 року порти були заблоковані, то основне навантаження впродовж весняних місяців лягло на залізничний та автомобільний транспорт. Коли запрацював «зерновий коридор», експорт сухопутним транспортом склав третину від загального постачання агропродукції.

У жовтні УЗ експортувала рекордну кількість агропродукції – 3,4 млн. т.

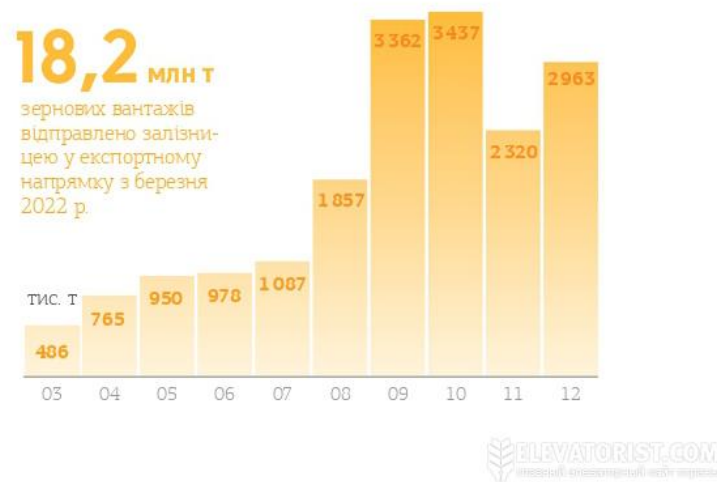

Рис. 2.6. Експорт УЗ кількість агропродукції

Джерело: [46]

Від лютого постачання зерна за кордон залізницею поступово збільшувалися. Якщо у березні експорт залізничним транспортом склав всього 406 тис. т, то в осінні місяці перетнув позначку у 3 млн т. В «Укрзалізниці» наголошували, що об'єми експорту могли б бути і вищими, якби це дозволяла інфраструктура західних сусідів. Надалі експорт залізницею у напрямку Європи зменшився через роботу «зернового коридору».

Порт «Чорноморськ» став лідером експорту за час роботи коридору минулого року.

Рис. 2.7. Перевазка в українських портах, млн. т

Джерело: [46]

За підсумками 2022 року постачання агропродукції «зерновим коридором» склали 16,3 млн т. В роботу коридору залучили порти Великої Одеси — Чорноморський, Одеський та Південний. Найбільші обсяги експорту за минулий рік показав Чорноморський порт, — 6,5 млн т.

Більшість експорту зерновим коридором склала кукурудза і пшениця.

Рис. 2.8. Експорт продукції АПК зерновим коридором у 2022 р., тис. т

Джерело: [46]

Кукурудза займала майже половину обсягів експорту «зерновим коридором» у 2022 році. Ще чверть — це постачання пшениці. Обсяги інших видів агропродукції не перетнули позначку у 1 млн т за період 2022 року.

Шрот став лідером по втраченому експортному потенціалу через війну.

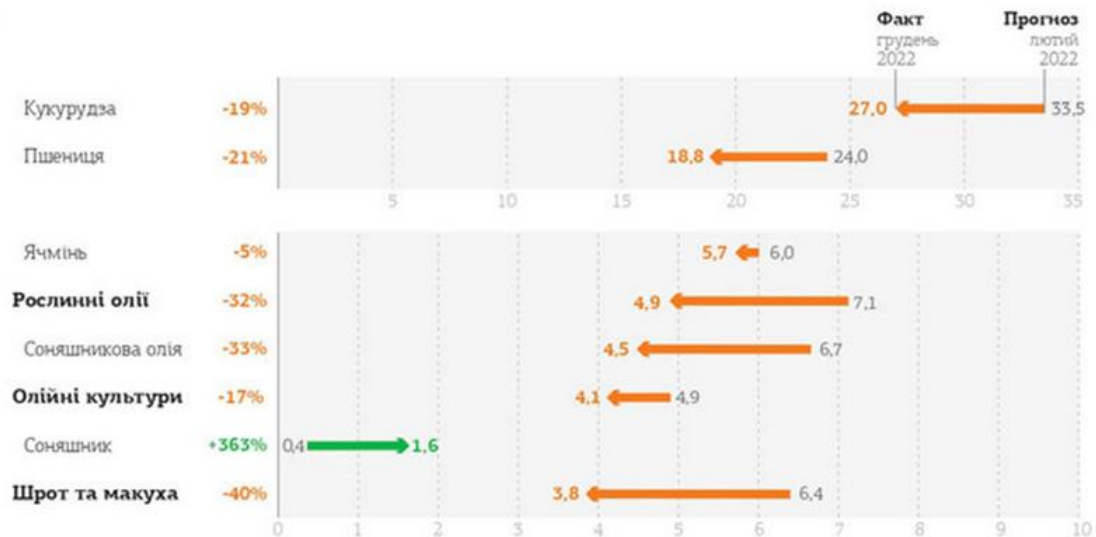

Рис. 2.9. Втрачений експортний потенціал сезону 2021/222 млн. т

Джерело: [46]

Всі види агропродукції, окрім соняшника, через війну втратили можливість наблизитися до обсягів експорту, які прогнозувалися у 2021 році. Найбільший відрив від прогнозів продемонстрували шроти і макуха: при прогнозах у 6,4 млн т реальний експорт склав 3,8 млн т, що стало мінімальним результатом за останні дев'ять сезонів. Україна втратила першість серед експортерів соняшникового шроту до ЄС.

Експорт соняшнику втричі перевищив очікування. На відміну від інших культур експорт соняшнику у 2021/22 маркетинговому році зріс до 1,6 млн т. Цікаво, що очікування постачання олійної культури були на рівні 0,6 млн т. 90% українських ОЕЗів відновили роботу.

Автоприймання зерна: 80 авто/добу.

З/Д приймання зерна: до 100 вагонів / добу.

Завантаження на корабель: Так.

Одеський портовий елеватор введений в експлуатацію в 1962 році. За роки своєї діяльності підприємство стало одним з найбільших комплексів на чорноморському узбережжі України з перевалки зерна. Одеський зерновий термінал включає в себе комбінат хлібопродуктів, введений в експлуатацію в 1844, і портовий елеватор. Елеваторний комплекс надає послуги з приймання, зберігання і відвантаження зерна на судна як в експортному варіанті, так і в імпортному варіанті [47]. Комплекс послуг включає в себе:

- обробку вагонів на станції Одеса-порт;
- приймання вагонів на власні під'їзні шляхи;
- приймання зернових вантажів з автомобільного транспорту
- 80 авто на добу;
- визначення якості зернових за допомогою експрес-аналізу;
- розвантаження вагонів-зерновозів з 100 % перевантаження вантажів на тензометричних вагах – 100 вагонів на добу;
- відвантаження зернових вантажів на судна з 100% навантаженням;
- відвантаження зернових вантажів в морські контейнери. Спільна робоча зерновий обсяг філії «Одеський зерновий термінал» становить 97,5 тис. т., в тому числі елеваторна - 67,5 тис. т, складська - 30 тис. т.

Основні культури зберігання: пшениця, кукурудза, ячмінь, рапс, соняшник. Переробні потужності млинзавод філії складають 102,2 тис. т борошна в рік, добова продуктивність – 335 т. Потужності філії з приймання / відвантаження зерна: прийом з залізничного транспорту – 7000 т / добу; прийом з автомобільного транспорту – 2000 т / добу; прийом з водного транспорту – 5000 т / добу; відвантаження на водний транспорт – 7000 т / добу; відвантаження на залізничний транспорт – 7000 т / добу; відвантаження на автотранспорт – 3000 т / добу.

Основні культури зберігання: пшениця, кукурудза, ячмінь, ріпак, соняшник. Переробні потужності млинзаводу філії складають 102,2 тис. т борошна в рік, добова продуктивність – 335 т. Підприємство має дипломом «Еталон якості – 2022 року», нагороджене грамотою Міжнародної спеціалізованої виставки – конференції «Україна зернова – 2017 р.» за постійне вдосконалення та модернізацію технології перевалки нових видів дрібно-насіньєвих зернових культур, освоєння контейнерної перевалки та запровадження експериментальних авторозвантажувачів, а також є лауреатом національного конкурсу «Вища проба» [47]

Елеваторний комплекс виконує послуги по прийманню, зберіганню і відвантаженню зерна на судна як в експортному варіанті, так і в імпортному варіанті. Комплекс послуг включає в себе: розкредитування вагонів на станції Одеса-порт; приймання вагонів на власні під'їзні колії; приймання зернових вантажів з автомобільного транспорту – 80 авто на добу; визначення якості зернових за допомогою експрес-аналізу; розвантажування вагонів-зерновозів зі 100% переважуванням вантажів на тензометричних вагах-100 вагонів на добу; відвантажування зернових вантажів на судна зі 100 % переважуванням; відвантажування зернових вантажів в морські контейнери [47]

Бізнес-модель. Стратегія ґрунтується на інтегрованій бізнес-моделі, яка охоплює всі важливі ланки виробничого ланцюга сучасної продовольчої компанії – від закупівель до експорту широкого спектру зернових, включаючи власне виробництво продукції з доданою вартістю. Бізнес-модель ДПЗКУ дозволяє ефективно зменшувати витрати - шляхом економії на масштабі: 55 елеваторів та 24 переробних заводи. Ще одна перевага такої бізнес-моделі – зменшення ризиків завдяки розташуванню потужностей в різних зернових регіонах України [47].

Завдяки інтегрованій бізнес-моделі та локаціям потужностей по всій Україні, компанія є сталим бізнесом, який диверсифіковано за кліматом, культурами та потребами ринку. Клієнти з багатьох куточків світу отримують харчову продукцію найвищого рівня, без ГМО, вироблену на обладнанні, сертифікованому за нормами ЄС.

Ключові переваги підприємства:

Система закупівель: базується на підтримці первинного виробника за допомогою кредитування форвардних контрактів.

Потужності зберігання розташовані по всій країні та можуть одночасно зберігати до 15 культур, 2 елеватори знаходяться безпосередньо у портах. Товариство сформувалося як багатопрофільна структура з високою концентрацією виробничих потужностей. Зростання доданої вартості Товариства є стратегічним пріоритетом управління, направленим на підвищення дохідності. Щороку ДПЗКУ відправляє на експорт більше 100 суден, забезпечуючи стабільне та своєчасне отримання зернових у цих країнах [47].

Проблема продовольчих запасів полягає не в їх нестачі, а у дисбалансі споживання: на даний момент майже 800 млн людей страждає від недоїдання, в той час як у розвинених країнах росте кількість людей з хворобами, пов'язаними з надмірною калорійністю раціону [47].

Виклики, з якими зустрінеться людство менш ніж за 35 років: приріст населення складе 25% і буде супроводжуватися зменшенням площі орних земель та запасів прісної води. Попри сповільнення темпів зростання населення нашої планети, до 2050 року Земля стане домівкою для 9 млрд людей, причому 90% з них будуть проживати у так званих країнах «третього світу». Щоб нагодувати таку величезну кількість людей, виробництво агропродукції повинно збільшитись мінімум на 60% від існуючих показників. У той же час площі земель, придатних до землеробства, невпинно зменшуються за рахунок опустелювання, урбанізації або нераціонального використання. Підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються, веде до росту калорійності харчування, а країни з розвинутою економікою зменшують об'єми споживання [47].

Світові тенденції споживання основних видів продукції різняться залежно від економічного розвитку регіону. Основа раціону в країнах, що розвиваються, – це зернові культури та коренеплоди, але зі зростанням доходів населення їх частка зменшується, поступаючись більш калорійним м'ясо-молочним продуктам і рослинним жирам. Ріст популяції та рівня ВВП потребує більших об'ємів продуктів, в той час як власне виробництво зіштовхується із проблемами

малородючих земель та нестачею води. Що стосується розвинених країн, то вони демонструють насичений рівень споживання при постійному зменшенні населення, тобто їх потреби в виробництві їжі для власного споживання в майбутньому будуть зменшуватись.

Світовий попит на м'ясні та молочні продукти зростатиме, а зернові культури нарощуватимуть об'єми – у якості продуктів харчування, кормів для тварин і сировини для біопалива. Злаки, які зараз займають 49% світового раціону, залишаться найбільш споживаним видом продукту, причому зросте їх використання у якості біопалива. Потреба в м'ясі буде збільшуватись за рахунок росту споживання в країнах Азії (в першу чергу, Китаї), Африки та Південної Америки. Зростання попиту на рослинні олії та молочні продукти буде характерним для усіх країн світу, на відміну від цукру, який втрачає об'єми споживання у розвинених країнах та не входить до основних продуктів раціону в Китаї, але нарощує об'єм у країнах Африки.

Створювати вплив на тенденції споживання будуть країни з великою кількістю населення, поєднані високим рівнем купівельної спроможності, тож Китай у центрі уваги. Китай, за прогнозами, до 2030-го року стане найбільшою економікою світу, але вже з 2019-го спостерігається уповільнення темпу росту економіки, пов'язане зі зменшенням частки працездатного населення. Раціон жителів Китаю буде тяжіти до збільшення долі молочних продуктів, що стимулюватиме імпорт сухого молока та сироватки. Рівень споживання м'яса також зростатиме, особливо це стосується курятини. Окрім збільшення імпорту самого продукту, це матиме вплив на імпорт кормів – передусім, кукурудзи, 80 % якої закуповується саме для цієї цілі [47].

Україна володіє великими площами орних земель, а її населення постійно зменшується, тому з розвитком агротехнологій об'єми продукції на експорт зростатимуть. Враховуючи вже існуючі здобутки України у вирощуванні зернових та олійних культур, а також великий потенціал у виробництві курятини – найзатребуванішого виду м'яса, перспектива стати одним із найбільших світових експортерів цих продуктів у країнах Азії та Африки у нашої країни більш ніж реальна.

Конкурентні переваги України та ДПЗКУ.

Зростає попит на продукти харчування, чільне місце серед яких займають зернові культури – як основа раціону людей та корм у тваринництві. Україна є ключовим гравцем на світовому ринку зерна, щорічно нарощуючи обсяги його експорту. У 2021 році з України кожного дня експортувалося зерна на суму \$16,6 млн, а борошномельно-круп'яної продукції – на \$323 тис. Україна як експортер зерна має декілька конкурентних переваг:

- геополітичне розташування – окрім територіальної близькості до країн ЄС, Україна має виходи через порти Чорного моря на ринки країн Близького Сходу, Північної Африки та Азії – найбільших імпортерів зернових культур;
- більшість українських портів є глибоководними і мають цілорічний режим роботи та перевалки зерна;
- продуктивність виробництва українського зерна та його якість зростає з кожним роком завдяки більш ефективному застосуванню технічних засобів і використанню інноваційних технологій. Десять років тому нормою було вирощування 30 млн. т зерна в рік, тепер це понад 60 млн. т, і потенціал ще не вичерпано;
- українське зерно не містить ГМО, що є важливим фактором відбору постачальників для багатьох країн, що імпортують зернові культури.

За результатами 2021 року, ПАТ «ДПЗКУ» стала абсолютним лідером з експорту зернових серед українських компаній – її частка становила 7,9 % (2,82 млн. т).

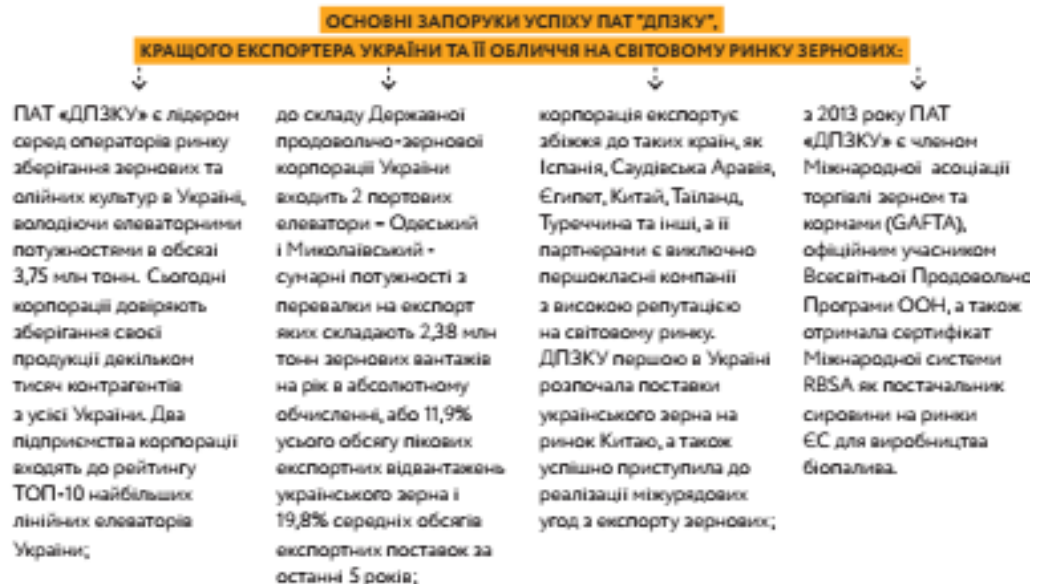

Рис. 2.11. Основні запоруки ПАТ «ДПЗКУ»

Джерело: [47]

В основі управлінської структури ПАТ «ДПЗКУ» знаходяться загальні збори учасників в особі Міністерства аграрної політики та продовольства України. Загальні збори проводяться не менше одного разу на рік. Порядок денний загальних зборів акціонерного товариства попередньо затверджується наглядовою радою товариства. На період між зборами призначаються виконавчі органи, за якими спостерігає наглядова рада ПАТ «ДПЗКУ» в кількості 7 осіб. Для проведення загальних зборів акціонерних товариств створюється організаційна комісія, яку очолює виконуючий обов'язки голови правління. Фінансовий контроль за діяльністю ПАТ «ДПЗКУ» здійснюється ревізійною комісією, що складається з 5 осіб.

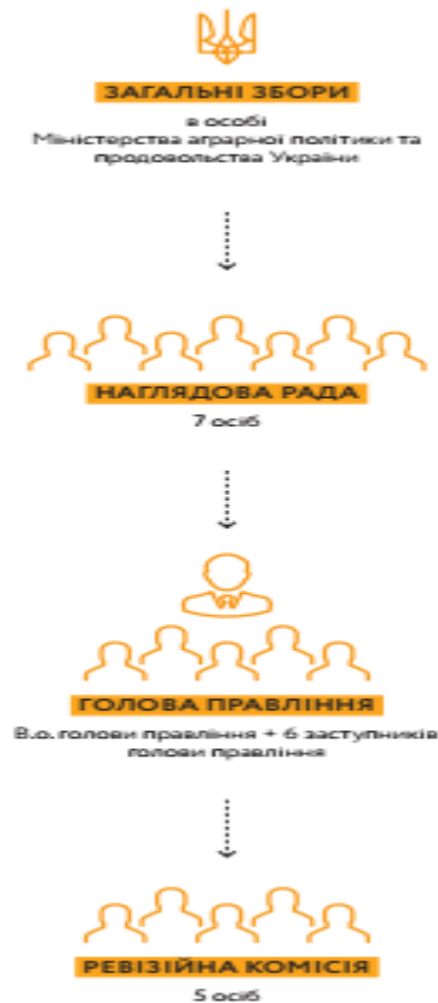

Рис. 2.12. Організаційна структура управління підприємства

Джерело: [47]

МІСІЯ ТА ВІЗІЯ

ДПЗКУ прагне бути надійним і пріоритетним партнером для зернотрейдерів та урядів країн світу. Навіть у складних економічних умовах 2021 року наша компанія продовжила впевнено зростати, розширюючи свою присутність на ключових ринках збуту. Більше того, ДПЗКУ вдалося посилити всі ланки виробничого ланцюга – від закупівель зерна до його реалізації на міжнародних ринках, демонструючи значні результати в зростанні продуктивності та в підвищенні ефективності управління виробничими затратами.

«Ми мотивовані створити сталі взаємовигідні стосунки з нашими партнерами, і досягаємо цього завдяки нашій унікальній можливості закупати,

зберігати та транспортувати зерно в будь-який куточок світу, гарантуючи якість продукції та чітке дотримання графіку. Наша компанія націлена бездоганно виконувати свої функції та утримувати лідерську позицію в майбутньому, тож керівництво ДПЗКУ залучає з ринку компетентних фахівців, пріоритетом яких є «максимально якісне та відповідальне виконання своїх обов'язків».

Рис. 2.13. Цінності підприємства

Джерело: [47]

ПРИНЦИПИ РОБОТИ

Принципи нашої роботи ґрунтуються на нісї та цінностях корпорації ДПЗКУ, які є близькими й зрозумілими нашим клієнтам та партнерам і не змінюються з плином часу.

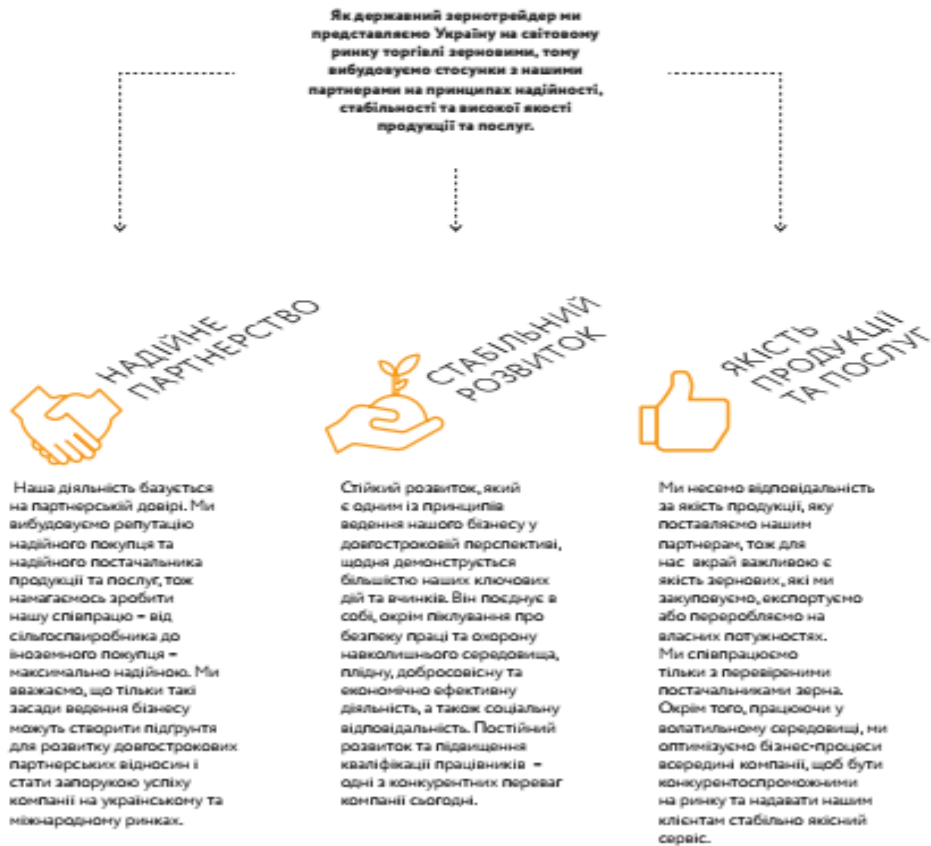

Рис. 2.14. Принципи роботи підприємства

Джерело: [47]

Кадрова політика підприємства визначає генеральну лінію і принципові настанови в роботі з персоналом на довготривалу перспективу. Пріоритетними напрямками кадрової політики ДПЗКУ є оптимізація штатної структури, а також прозорі умови відбору кандидатів на керівні посади.

У рамках оптимізації штатної структури були здійснені наступні кроки:

- середня кількість працівників з 2021 по 2022 рік зменшилась на 5%;

- адміністративні витрати з 2021 по 2022 рік зросли на 35% до 296 млн грн, що дозволило приділяти більше уваги підвищенню рівня корпоративної культури та лояльності співробітників корпорації;

- створено власну команду трейдерів/execution/закупівель;
- запущено проект власної служби логістики;
- запроваджено проект розвитку персоналу, що передбачає, у тому числі, проведення спільно з Київською школою економіки навчальних семінарів для менеджменту компанії та керівників філій.

Задля забезпечення прозорого та незалежного відбору кандидатів на керівні посади було налагоджено співпрацю з провідними рекрутинговими агенціями. Для більшої об'єктивності процесу відбору кандидатів на вакантні посади керівників філій ДПЗКУ була створена кадрова комісія. Станом на 2019 рік загальний обсяг закупівлі зерна дорівнював 2445267 т, частка закупівель на зернових складах корпорації ДПЗКУ становила майже половину усього об'єму, а саме 1135550 т.

У 2020-му році відбулося зростання загального обсягу закупівлі майже на 10 % – до 2724272 т, в основному за рахунок закупівель на зернових складах, що не належать ДПЗКУ. Об'єм закупівель зерна на складах ДПЗКУ зменшився майже на 11 % і становив 1011120 т. 2021 рік був найрезультативнішим за показником загального обсягу закупівлі зерна, що склав 2952962 т. Частка ДПЗКУ склала 45 % і дорівнювала 1358025 т. За підсумком 2022 року було досягнуто найвищого показника по закупівлі зерна на власних складах ДПЗКУ – 1673187 т. Це близько 62 % загального обсягу закупівель, який за рік зменшився на 8% і у числовому вираженні дорівнював 2715138 т.

Обсяги переробки зерна у 2019-2022 рр. у абсолютному та вартісному вираженні. Загальний обсяг переробки зерна у 2019 році становив 265 тис. т, при цьому обсяг переробки ДПЗКУ дорівнював 44 тис. т, тобто 20 % від загального. У 2020 році загальний обсяг не змінився, а частка обсягу переробки зерна корпорацією збільшилась у 2,5 рази – до 115 тис. т. У 2021 загальний об'єм переробки збільшився на 17 тис. т, досягнувши 282 тис. т зерна, за рахунок

збільшення обсягів переробки ДПЗКУ. Станом на 2022 рік обсяги переробки зерна ДПЗКУ були на 70% вищі від обсягів переробки зерна давальців.

Дохід від реалізації послуг переробними підприємствами за період 2019-2021 рр. зменшився на 10% – з 74 млн. грн. до 66 млн. грн. У 2022 році дохід склав 52 млн. грн.

Обсяги та дохід від продажу борошна на внутрішньому та зовнішніх ринках у 2020-2022 рр. Загальний обсяг продажу продукції з 2020 по 2021 рік зріс на 71% – в основному за рахунок продажів на зовнішньому ринку, які зросли більше ніж удвічі – з 21594 т до 47370 т. Об'єми продажу на експорт зросли на 519 т. У 2022 р. ця цифра зросла на 127 %, порівняно з 2021 роком. Загальний дохід від продажу продукції з 2021 до 2022 рр. збільшився на 126% – із 299 млн грн до 676 млн. грн.

В 2019 році загальний обсяг відвантаження зерна дорівнював 1371 тис. т, причому 96 % усіх перевезень – 1 320 тис. т, було здійснено за рахунок залізничного транспорту. В 2020 році загальний обсяг перевезень збільшився на 10% – до 1506 тис. т, у той час як об'єм зерна, що був перевезений залізничним транспортом, зріс лише на 2%, досягнувши 1320 тис. т. Обсяг автомобільних перевезень збільшився втричі, у порівнянні з 2019 роком: з 51 тис. т до 159 тис. т зерна. В 2021 році загальний обсяг відвантажень показав ріст 48% і дорівнював 2222 тис. т зерна. Обсяг перевезень залізничним транспортом, у зв'язку зі збільшенням об'єму зерна на експорт, виріс на 57% – до 2066 тис. т, а обсяг автомобільних перевезень зменшився на 2%. В 2022 році загальний обсяг відвантаження зерна дорівнював 1 947 тис. т, в складі якого 1 853 тис. т – за рахунок залізничного транспорту, і 94 тис. т – шляхом автомобільних перевезень.

Сумарні потужності з перевалки на експорт Одеського і Миколаївського портових елеваторів у 2019 році склали 1 403 тис. т зерна, з яких 65 % – 918 тис. т, перевалювалось на Одеському портовому елеваторі. В 2020 році обсяг перевалки у Миколаєві зменшився з 485 тис. т до 369 тис. т зерна. Обсяг перевалки на Одеському портовому елеваторі збільшився на 8,5% – з 917 тис. т до 995 тис. т зерна. 2021-й рік характеризувався ростом обсягів перевалки зерна на обох портових елеваторах: на Миколаївському на 41%, на Одеському – на 29

%, досягнувши сумарно 1806894 т. У 2022 році обсяг перевалки на Миколаївському портовому елеваторі склав 669 тис. т, а на Одеському - 1586 тис. т, що в сумі – на 25 % більше, порівняно з 2021 роком.

У 2019 році ПАТ «ДПЗКУ» вперше самостійно вийшла на зовнішні ринки: загалом протягом року було експортовано 1,814 млн тон зернових на суму \$416,8 млн. Майже половина усіх експортних відвантажень – 452 тис. т була здійснена офшорними компаніями. У цьому ж 2019 році корпорація «ДПЗКУ» першою в Україні розпочала поставки українського зерна на ринок Китаю: 539 тис. т, а це 30% сумарного об'єму експорту, перепала основному закордонному партнеру – Китайській національній корпорації машинної промисловості та генеральних підрядів (CCEC+CNCEC).

Загальна частка інших компаній-імпортерів становила 45%, тобто сумарно їм було поставлено 822 т зерна. 2020 рік характеризувався збільшенням загального об'єму експорту приблизно на 30% – до 2,36 млн тон зерна. У грошовому вираженні експорт зріс майже на 22% і дорівнював \$509 млн. Загальний об'єм відвантажень був розділений майже порівну між офшорними компаніями – 0,97 млн т та CCEC – 1,1 млн/ тн. Частка CCEC в порівнянні з 2019 роком зросла практично вдвічі – як у числовому, так і в грошовому вираженні. Сумарна частка експорту інших компаній складала незначні 282 тис. т, тобто 12 % загального обсягу.

Вже в 2021-му році відбулися значні зміни в структурі експорту, спричинені припиненням співпраці корпорації ДПЗКУ з офшорними компаніями. Загальний об'єм експорту при цьому зріс більш ніж на 20%, досягнувши 2,819 млн т. У грошовому вираженні сума експорту збільшилась на 7 % і дорівнювала \$546 млн. Обсяг імпорту CCEC зріс до 1,17 млн т зерна, але частка компанії у загальному об'ємі експортних відвантажень знизилась до 42%. Інші 37%, а це 1,041 млн т зерна, були імпортовані першокласними компаніями зі світовим ім'ям, а решта 21%, або 0,61 млн т зерна були імпортовані іншим компаніям. Що стосується 2022-го року, маємо такі дані: було експортовано 2,67 млн т зерна, в яких за тенденцією 2021 року, зовсім нема частки офшорних компаній, а найбільшу частину складають компанії зі світовим ім'ям у розмірі 1,41 млн т зерна. У 2019

році база контрагентів ДПЗКУ по закупівлям налічувала 1384 компанії, причому 26 % закупівель припадало на постачальників зерна із ТОП-10. У 2020 році загальна кількість контрагентів зменшилась майже на третину, а частка закупівель через постачальників із ТОП-10 зросла до 32%. Але вже у 2021 році ситуація різко змінилась: на фоні збільшення кількості контрагентів до 1 590 компаній частка великих зернотрейдерів зменшилась до 15%, – перевага надається середнім сільгоспвиробникам.

У 2021 році було зупинено роботу по агентським схемам закупівлі. Одна з найважливіших програм корпорації – перехід на форвардні контракти. Договори укладаються з сільгоспвиробниками тільки за умови поставки зерна на елеватори ДПЗКУ. Це допомагає мінімізувати ризики при зберіганні збіжжя. ДПЗКУ відмовилось від роботи по передплаті – зерно оплачується тільки після переоформлення його у власність ДПЗКУ на елеваторах корпорації. Починаючи з 2021 року закупівля зерна здійснюється через власну мережу торгових представників, якими за рік було укладено біля 7000 контрактів.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період з 2019-2022 рр. зріс на 5% і становив 13098 286 тис. грн у 2022 році. Валовий прибуток у вказаний період продемонстрував ріст у 15% – до 1 998 613 тис. грн. станом на 2022 рік. Фінансовий результат від операційної діяльності у 2022 році був найвищим за 4 роки і дорівнював 1 119 913 тис. грн – з урахуванням 364 млн грн курсових витрат на формування резервів сумнівної дебіторської заборгованості за операціями 2019-2020 рр.

Завдяки суворій фінансовій дисципліні у 2021 році було досягнуто позитивного сальдо надходжень грошових коштів. • Значну частину активів становлять грошові кошти на депозитах, що створює надлишкову ліквідність та ризик збільшення фінансових витрат через ймовірне зменшення % за депозитом, у порівнянні з % по кредиту.

Від’ємний власний капітал складає 186 млн доларів США у 2022 р. Основні засоби складають 134 млн доларів США. Розмір капітальних інвестицій у 2022 році склав 117 млн грн, із них: придбання основних засобів 56 млн грн- модернізація, модифікація основних засобів 43 млн. грн.; капітальний ремонт та

будівництво 15 млн. грн.; придбання нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів 3 млн. грн.

2.3. Аналіз стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України

Для створення карт стратегічних груп підприємств-конкурентів у зерно торгівельній сфері України було досліджено найкрупніші оператори ринку. Вихідні дані для створення карт стратегічних груп підприємств-конкурентів зернотрейдерів України наведено у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Вихідні дані для побудови карт стратегічних груп конкурентів зернотрейдерів України

Показники	ДПЗКУ ОЗТ	ADM Trading Ukraine	KERNEL	NIBULON	Louis Dreyfus	COFCO Agri Ukraine	Bunge
Кількість років функціонування на ринку	9	20	24	28	24	11	17
Чисельність працівників, чол.	4599	850	16000	6300	400	500	1200
Елеваторні потужності, млн. т	3,75	0,6232	2,67	2,1	0,601	0,327	0,6
Частка в зерновому експорті за 2020/2021 МР, %	3,5	7,6	11,7	9,8	6,0	8,9	6,3
Кількість філій	55	7	59	39	5	8	6
Кількість регіонів присутності	20	2	13	12	4	4	4
Кількість відправлених на експорт суден	52	109	76	108	87	131	118
Середній дедвейт обробленого судна, тис. тон	39,0	45,4	55,0	55,8	44,0	40,5	35,2
Обсяг експортованого зерна, млн. т	1,68	3,96	6,07	5,11	3,15	4,62	3,29

Джерело: розроблено автором

Стратегічні карти конкурентів зернового ринку зображено на рис. 2.15.

Два роки поспіль основними продавцями українського зерна залишаються українські компанії-експортери - «Кернел» (11,7%) та ТОВ СП «НІБУЛОН»

(9,8%). Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ) поступово втрачає своє місце у 2018 році. Це було лише 12 місце в рейтингу експортерів зерна. Компанія продала 1,68 млн. ть зерна, або 3,2 % від загального експорту. Така невелика кількість основних українських експортерів зерна зумовлена високою капіталоємністю компанії.

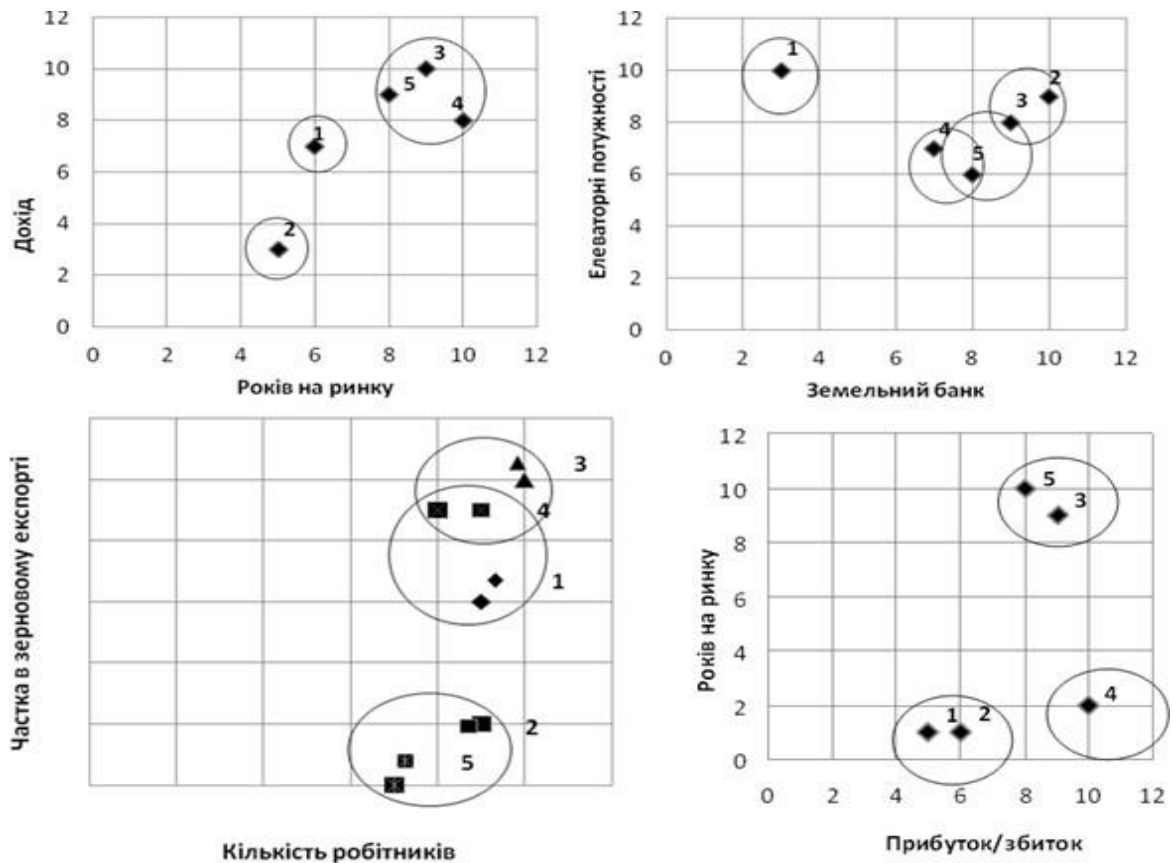

Рис.2.15. Стратегічні карти конкурентів зернового ринку

Джерело: складено на основі розрахунків автора

За результатами аналізу ринку зернотрейдерів України було виявлено провідних гравців. Маючи дані про діяльність основних операторів зернового ринку розташуємо їх на матриці формування конкурентної карти ринку.

Матриця формування конкурентної карти операторів зернового ринку наведена в табл. 2.2. Оцінивши конкурентне середовище вітчизняного аграрного сектору можемо дійти до висновку, що не дивлячись на немалу кількість конкурентів на ринку зернових культур, інтенсивність конкуренції є помірною.

Матриця формування конкурентної карти операторів зернового ринку

Ринкова частка		Лідери ринку	Підприємства із сильною конкурентною позицією	Підприємства зі слабкою конкурентною позицією	Підприємства аутсайтери
Темп зростання ринку		1	2	3	4
Підприємства з конкурентною позицією, що швидко поліпшується	1	KERNEL		Cargill ADM Trading Ukraine , Sierentz Global Merchants	
Підприємства з усталеною сильною конкурентною позицією	2	NIBULON	COFCO Agri Ukraine		
Підприємства з усталеною слабкою конкурентною позицією	3			Bunge , Louis Dreyfus Агропросперис , Glencore Agriculture	
Підприємства з конкурентною позицією, що швидко погіршується	4				ДПЗКУ

Джерело: складено на основі розрахунків автора

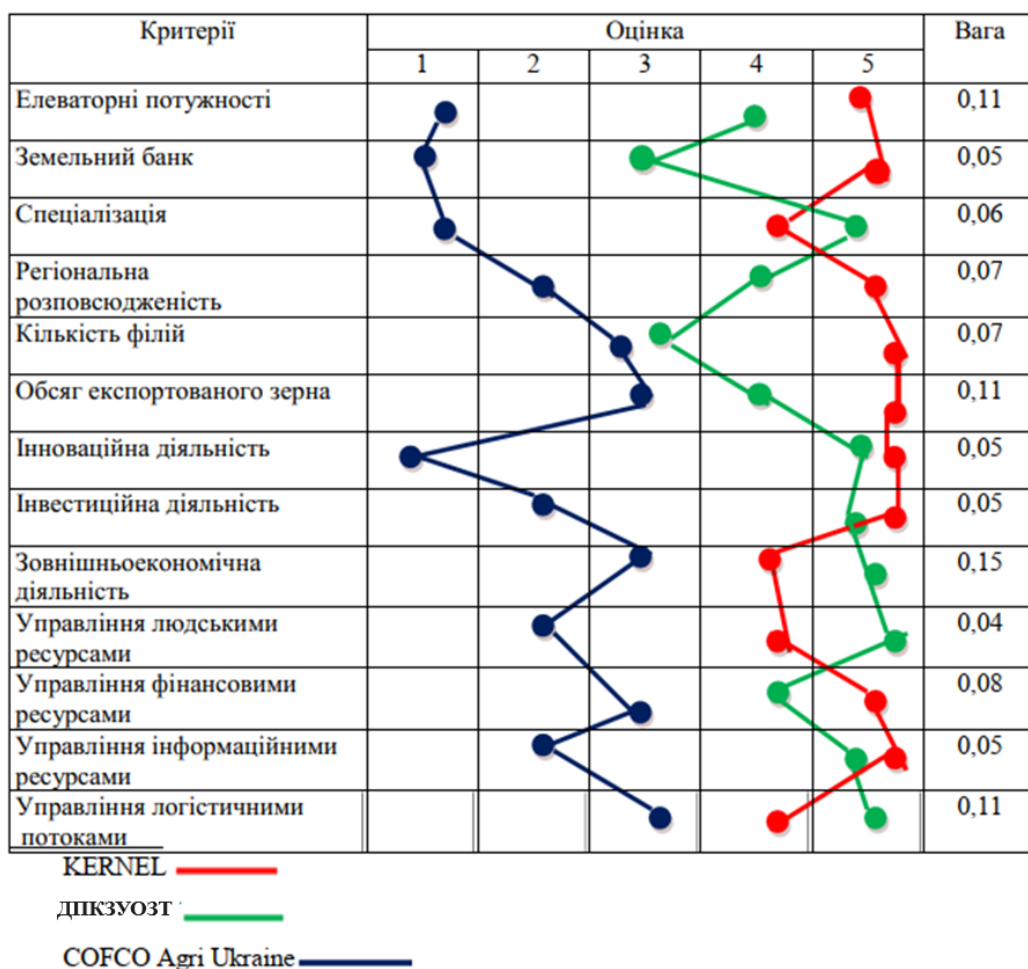
Проаналізувавши табл.2.2 можна побачити, що на ринку виділяється основний лідер – компанія KERNEL та дві компанії, що мають сильні конкурентні позиції - «NIBULON» та COFCO Agri Ukraine, на які приходить до 30 % ринку. Слід зазначити такі компанії, як Cargill ADM Trading Ukraine, Sierentz Global Merchants, які мають слабкі конкурентні позиції, але їх позиції швидко та динамічно покращуються. Серед компаній, що мають слабкі позиції, є Bunge, Louis Dreyfus Agroprosperis, Glencore Agriculture. Державна продовольчо-зернова корпорація стала аутсайдером ринку, який у 2020 році посів 12 місце в рейтингу, втративши свої позиції на користь Sierentz Global Merchants.

З метою визначення напрямів подальшого зміцнення конкурентних позицій із застосуванням SMART-методу сформуємо профіль конкурентоспроможності компаній відносно компанії-лідера (Кернел) та підприємств із сильною конкурентною позицією (COFCO Agri Ukraine).

Конкурентний профіль підприємств стратегічної групи зернового ринку передбачає оцінку діяльності компаній за такими критеріями: елеваторні потужності, земельний банк, спеціалізація, регіональна розповсюдженість, кількість філій, об'єм експортованого зерна, інноваційна діяльність, інвестування, діяльність зовнішньоекономічна, управління людськими, фінансовими ресурсами та інформацією, менеджмент логістичних потоків (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Конкурентний профіль підприємств стратегічної групи

Джерело: складено на основі розрахунків автора

Для більш глибокої оцінки визначають «абсолютну» конкурентну силу. «Абсолютну» конкурентоспроможність виявляють шляхом порівняння оцінок фірми та її найбільшого конкурента, тобто з «ідеальною».

Порівняння конкурентної сили «Одеський зерновий термінал» з основними конкурентами

Критерії	Оцінка (1-5 балів)			
	KERNEL	COFCO AgriUkraine	ОЗТ	
			Конкурентна Сила (звичайна)	Конкурентна сила (абсолютна)
Елеваторні потужності	0,55	0,11	0,44	-0,11
Земельний банк	0,25	0,05	0,15	-0,10
Спеціалізація	0,24	0,06	0,3	0,06
Регіональна розповсюдженість	0,35	0,14	0,28	-0,07
Кількість філій	0,35	0,21	0,21	-0,14
Обсяг експортованого зерна	0,55	0,33	0,44	-0,11
Інноваційна діяльність	0,25	0,05	0,25	0
Інвестиційна діяльність	0,25	0,1	0,25	0
Зовнішньоекономічна діяльність	0,6	0,45	0,75	0,15
Управління людськими ресурсами	0,16	0,08	0,2	0,04
Управління фінансовими ресурсами	0,4	0,24	0,32	-0,08
Управління інформаційними ресурсами	0,25	0,1	0,25	0
Управління логістичними потоками	0,44	0,33	0,55	0,11
Сумарна оцінка	4,64	2,25	4,39	-0,25

Джерело: складено на основі розрахунків автора

За результатами розрахунку конкурентної сили ОЗТ відстає від лідера галузі KERNEL на 0,25. Основними конкурентними перевагами перед провідною компанією KERNEL є розвиток зовнішньоекономічної діяльності, спеціалізація компанії, управління людськими ресурсами та управління логістичними потоками. ОЗТ поступається лідеру за обсягом елеваторних потужностей, розміром земельного банку, кількістю районів розподілу та кількістю відділень, а також розміром фінансового результату. Для виявлення найбільш значущих чинників макросередовища, визначення їх ключових тенденцій, характеру і сили впливу на діяльність компанії проведемо аналіз макрооточення ОЗТ методом PEST-аналізу (табл. 2.5).

Характеристика PEST-факторів макросередовища ОЗТ

Група факторів	Прояв основних факторів	Характер впливу	Сила впливу
Політичні	Загальна політична ситуація	–	3
	Антимонопольне законодавство	+/-	3
	Податкове законодавство	–	4
	Нормативне регулювання	+/-	4
	Економічна політика держави	+/-	4
Економічні	Темпи зростання економіки	+	4
	Рівень доходів в економіці	+/-	5
	Рівень інфляції	–	5
	Курс національної валюти	+/-	4
Соціальні	Чисельність населення (споживачів)	–	4
	Міграція населення	+/-	
	Спосіб життя споживачів	+/-	3
	Цінності та уподобання споживачів	+	4
Технологічні			4
	Швидкість змін технологій у галузі	+	3
	Поява нових продуктів; Державна технологічна політика	+ +/-	3 3

Джерело: складено на основі аналізу автора

Дані табл. 2.5 свідчать про те, що найбільший вплив на діяльність ОЗТ з усіх зовнішніх факторів мають економічні чинники. Найвпливовішими з них є такі: рівень доходів в економіці та платоспроможність споживачів. Оскільки одним з головних напрямків роботи підприємства є зовнішньоекономічна діяльність, то значним є і курс національної валюти. Наступним кроком буде проведення аналізу підприємства методом SWOT, з метою виявлення можливостей внутрішнього потенціалу організації і загроз з боку зовнішнього оточення (табл. 2.6).

SWOT-аналіз ОЗТ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Стабільний попит на с/г продукцію. 2. Постійні канали реалізації. 3. Кваліфікований управлінський персонал та досвідчені працівники. 4. Сприятливі для виробництва природні умови 5. Позитивний імідж. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання темпів інфляції. 2. Зміна в споживчих інтересах. 3. Внутрішні виробничі проблеми. 4. Виробництво з високимивитратами. 5. Сильна конкуренція. 6. Незадовільний стан транспортного сполучення.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення якості продукції за рахунок модернізації обладнання. 2. Виробництво перспективних продуктів сільського господарства(екологічно чистої продукції). 3. Залучення інвесторів. 4. Розширення мережі дистриб'юторів у т.ч. за кордоном. 5. Лібералізація зовнішніх зв'язків. 6. Покращення виробничої інфраструктури (ремонт доріг). 7. Захоплення нових сегментів ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Використання закордонних технологій конкурентами; 2. Низька урожайність та якість вирощеної продукції; 3. Соціально-політична нестабільність; 4. Велике податкове навантаження; 5. Погіршення кредитної політики (підвищення відсоткової ставки за кредит, нові умови кредитування).

Джерело: складено на основі аналізу автора 44

Проаналізувавши табл. 2.10. можна виокремити низку чинників, що впливають на ефективність виробництва та діяльності ОЗТ: технологічні, організаційні, господарські, загальноекономічні, природні.

При існуючих умовах (якість землі, географічне положення) ефективність зовнішньоторговельної діяльності підприємства залежить від внутрішньогосподарських факторів: забезпеченості підприємства матеріальними та трудовими ресурсами.

Основним показником, що характеризує ефективність зернотрейдера є сума прибутку від реалізованої продукції. На прибуток впливають обсяг реалізації, ціни, рівень попиту і пропозиції на ринку, шляхи і канали реалізації продукції. Важливим фактором, який впливає на ефективність виробництва є

підвищення якості продукції.

До групи фундаментальних факторів включається і інформація посвітової торгівлі: проведення тендерів, різні правила і обмеження, яким схильна світова торгівля зерном. Як правило, існує зворотна залежність між світовими цінами на пшеницю і запасами в основних країнах-експортерах, оскільки вони призначені в основному для експорту на світовий ринок.

Окрім базових факторів, на зовнішньоторговельну діяльність ОЗТ мають вплив технічні чинники, що впливають на ціни в короткий термін, можливо, протягом декількох сесій або навіть в період однієї торгівельної сесії. До них відносяться дії великих гравців на ринку сільськогосподарської продукції, які відображаються в звітах CFTC, а також технічні особливості торгівлі ф'ючерсними контрактами.

Отже, підприємству варто розробити стратегію щодо використання сильних сторін підприємства з метою отримання віддачі від його можливостей в зовнішньому середовищі та уникнення можливих загроз.

Висновки до розділу 2

В другому розділі було розглянуто фінансово-господарську діяльність ДПЗКУ ОЗТ. В результаті аналізу встановлено, що підприємство є прибутковим, має оптимальну структуру капіталу, прогалиною в управлінні діяльністю є недостатня ліквідність, але підприємство враховує ризики ліквідності в формуванні стратегії управління.

Система стратегічного управління на ОЗТ сформована в достатньому обсязі, представлена у вигляді означеної кількості елементів і частин стратегічного процесу, які інтегровані в єдину систему стратегічного менеджменту. Для даного підприємства характерний середній рівень інформаційного забезпечення стратегічного аналізу, процесів формування та реалізації конкурентної стратегії.

У виробництві головні акценти в процесі забезпечення конкурентних переваг робляться на забезпеченні належного рівня якості продукції ОЗТ та

зниженні виробничих витрат за рахунок впровадження нового високопродуктивного обладнання.

Серед маркетингових чинників велика увага приділяється створенню та просуванню власних торгових марок, підвищенню лояльності споживачів, формуванню розвинутої системи логістики та продажу продукції кінцевому споживачу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ДПЗКУ «ОДЕСЬКИЙ ЗЕРНОВИЙ ТЕРМІНАЛ»

3.1. Визначення можливих стратегічних напрямів удосконалення інвестиційної діяльності підприємства

Для удосконалення системи стратегічного управління підприємству необхідно розробити таку стратегію, щоб можна було використати усі свої сильні сторони за для отримання віддачі від його можливостей в зовнішньому середовищі, а саме:

- збільшення частки експорту;
- зниження рівня цін постачальників;
- захоплення нових сегментів ринку та ін.

Підприємство повинно опрацювати таку стратегію, яка б дозволила йому одночасно позбутися слабких сторін та запобігти загрозам через:

- збільшення обігових коштів;
- залучення споживачів;
- набуття більшої популярності на світовому та внутрішньому ринках.

Також підприємству слід використати стратегію уникнення можливих загроз (таких, як зменшення обсягів постачання, перевищення обсягу пропозиції над обсягом попиту, агресивна конкуренція, поглинання сильнішою компанією та відсутність можливостей фінансування ззовні шляхом використання своїх сильних сторін та переваг, а саме:

- наявність високоякісної продукції;
- застосування інноваційних технологій в процесі виробництва;
- залучення іноземних коштів;
- використання зарубіжного досвіду в усіх сферах діяльності;
- ефективна система мотивації персоналу.

Створення стратегічних груп конкурентів на ринку зерна в Україні та

конкурентний профіль основних конкурентів дозволяє окреслити основні конкурентні переваги ОЗТ, а саме:

- розвинута логістична інфраструктура,
- вертикальна інтеграція виробництва,
- власне виробництво зерна,
- значна місткість елеваторів,
- унікальний термінал для зберігання зерна,
- наявність сертифікованої лабораторії,
- інноваційні підходи до створення логістичної інфраструктури;
- ефективне управління людськими, матеріальними, інформаційними та фінансовими ресурсами,
- активна експортно-імпортна діяльність,
- стратегічний підхід до ведення бізнесу.

Для того, щоб зайняти лідерство на ринку ОЗТ необхідно збільшити:

- обсяги елеваторних потужностей,
- застосовувати екологічні заходи щодо зменшення навантаження на зовнішнє середовище;
- кількість регіонів розповсюдження та кількість філій, а також розмір отриманого фінансового результату.

Одним із основних напрямків повинен бути паблік рилейшинс (PR). Саме за рахунок заходів PR сформується імідж товариства, що сприятиме: припливу кваліфікованих молодих працівників; залученню інвестиційних партнерів тощо.

Запропоновано такі типи стратегій:

1. Стратегія лідера. Це буде важливо, якщо ніша та продажі нішевих культур компанії прискорюються високими темпами.
2. Стратегія спеціалізації ніші. Орієнтація на географічну спеціалізацію, а саме на збільшення пропозиції гороху, проса, квасолі, сочевиці тощо. Зараз європейські країни пропагують здоровий спосіб життя, що є одним із напрямків веганського руху. Це чудова можливість збільшити експорт рослин до європейських партизанів сучасного європейського руху без тварин.

3. Стратегія просування товару. Ця стратегія включатиме комплекс заходів з розробки асортименту, створення нових товарів, що втратили споживчий попит, розвитку бренду. Наприклад, ви можете рекламувати на західних ринках корисність і легкість гречки і підтримувати її ідеєю пропаганди здорового харчування.

3.2. Модель стратегічного управління діяльністю підприємства

Стратегічний розвиток підприємства представляє собою процес спрямованої закономірної зміни стану підприємства, що залежить від стратегічного потенціалу цього підприємства та джерелом якого є стратегії, що створюють якісно нові можливості для подальшої діяльності підприємства на ринку шляхом реалізації уміння знаходити нові рішення та ідеї. Модель стратегічної діяльності ОЗТ включає стратегію управління, яка через інструменти стратегічного управління стимулює стратегічну активність підприємства, що сприяє його стратегічному розвитку. Розглянемо інструменти стратегічного управління діяльністю ОЗТ в таблиці. 3.1. Отже, пропонується обрати основним напрямком стратегічної діяльності збільшення обсягів експорту зернових культур за рахунок: розвитку інфраструктури всередині країни; зниження техногенного впливу на навколишнє середовище; вдосконалення розгалуженої логістичної системи; поглиблення співпраці із існуючими партнерами та клієнтами; налагодження ділових зв'язків із новими контрагентами.

Інструменти стратегічного управління ОЗТ

Назва інструменту	Опис інструменту
Інструменти управління людським капіталом	Впровадження стратегії здійснюється відповідними підрозділами у відповідності до повноважень та отриманих інвестицій. Група планує і далі інвестувати в розширення потужностей виробництва, а запуски нових продуктів в покращення умов праці та якості продукції. Компанія планує стратегічний розвиток за двома напрямками: 1) Внутрішній, який полягає у постійному покращенні показників ефективності виробництва шляхом побудови самодостатніх команд співробітників на виробництві через вдосконалення навичок та за рахунок розвитку внутрішнього потенціалу; 2) Зовнішній, який полягає у співпраці з постачальниками сировини з питань впровадження міжнародних стандартів якості їх виробництва.
Інструменти управління корпоративним зростанням	Підприємство формує свою стратегію розвитку з підвищенням оборотності активів, збільшенням рентабельності продажу, збільшенням частки експорту. Здійснює контроль за співвідношенням власних та залучених коштів.
Організаційно-економічна система управління	Здійснює розподіл фінансових результатів з урахуванням стратегічних цілей, використовує цифрові технології, удосконалює організаційну структуру.
Інструменти управління науково-технічним потенціалом	Розробка нових продуктів, постійна якісна зміна діючих продуктів; освоєння нових технологій та методів закупки; освоєння нових ринків розподілу; розробка нових форм взаємодії з стейкхолдерами.

Джерело: складено на основі аналізу автора

Для того, щоб забезпечити стабільне функціонування на ринку, підприємство повинно випускати конкурентоспроможну продукцію. Ознакою конкурентоспроможності та достатньої стабільності на ринку є висока якість продукції, сприятлива цінова політика та наявність нової, натуральної та екологічно чистої продукції. Це все спонукає підприємства залучати інвестиції у розвиток технології та модернізацію виробничих потужностей. Визначено, що інноваційний розвиток є основою для довгострокового розвитку ОЗТ.

3.3. Пропозиції щодо зниження забруднення навколишнього середовища Одеського зернового терміналу як фактор підвищення інвестиційної привабливості

Надійне зберігання зерна є запорукою економічної безпеки будь-якої країни. Елеватори та зернові склади в Україні формують стабільну основу для всього зернового ринку. Галузі та підприємства цього сектору постійно розвиваються і зазнають постійного розвитку та вдосконалення. Сьогодні це багатофункціональні інтегровані системи, спрямовані не тільки на зберігання зерна, а й на сушіння, доопрацювання та корекцію. Партнерами цих підприємств є агропромислові підприємства, агровиробники, фермери та зернотрейдери всіх розмірів в Україні. Елеватори, борошномельні та зернопереробні підприємства в Україні задовольняють потреби як внутрішньої економіки, так і експорту. Вони також обслуговують експортні операції.

Зернові термінали на Чорному морі відіграють важливу роль в експортній системі України. Щороку через них проходять мільйони тон зерна та сільськогосподарської продукції. Найбільша кількість компаній у цій галузі розташована в центральній, східній та південній Україні. З огляду на мінливі економічні фактори, важливо бути в курсі галузевих новин і тенденцій, щоб стати більш ефективними.

Основним фактором забруднення навколишнього середовища елеваторів є утворення великих обсягів пилу. Він небезпечний, перш за все, своїми вибухонебезпечними властивостями. Крім того, пил зернопереробних підприємств має у своєму складі не тільки макроскопічні частинки, але і значну кількість ультрамікроскопічних частинок, що швидко проникають у біологічні середовища; це підсилює антигігієнічний вплив на організм людини. При відсутності або незадовільній роботі вентиляційних мереж продукти клейстеризуються. Рифлена поверхня вальців і сит розсійників замазується, внаслідок чого погіршується поверхня для просіювання і збільшуються недосіви.

Все це порушує технологічний процес, зменшує продуктивність підприємства і погіршує якість продукції.

У стандартному зерноскладі є ряд зон виникнення пилу. Зазвичай пил утворюється всюди, де зерно переміщається, зміщується, змінюється напрямом його потоку або воно падає в бункер, автомобіль або вагон чи вивантажується з них, перевантажується з одного конвеєра на інший, або де є точки удару. Проте, основні маси пилу утворюються саме у зерноскладі.

Відходи є одним із напрямків впливу на довкілля зернових підприємств. Вони утворюються на всіх етапах технологічних процесів очистки зерна, при тому обсяги відходів напряму залежать від об'ємів зерна, що очищається; якістю вихідної зернової маси; якістю зерна після очистки; ефективністю роботи обладнання для виділення домішок; удосконаленістю технологічного процесу підготовки зерна до переробки. Так, обробка поверхні зерна і ядер є складовою частиною технологічних процесів виробництва борошна і круп. Вона виконується з різною інтенсивністю і має різну направленість у залежності від етапу технологічних процесів. Одночасно видаляються мінеральний пил і інші домішки, що міцно зв'язані з поверхнею зерна. При переробці круп'яної сировини, практично повністю відокремлюються зовнішні оболонки зерна і вони переходять у відходи. Перспективним напрямком є більш ефективне використання зерна та розробка рентабельних методів утилізації відходів [48,49].

Одним з найбільш ефективних способів боротьби з пилом є установка кожуха, що перешкоджає виходу пилу з системи. Типами закритої системи є гвинтовий і повністю закритий скребковий конвеєри, а також норії. Кришки й оглядові отвори норій повинні бути закритими і забезпечені швидкодіючими затискачами для зняття кришо.

Проведені аналіз викидів дозволяє зробити висновки, що вставлене технологічне обладнання та технології, що застосовуються на підприємстві, в цілому відповідають сучасному науково-технічному рівню та поставленим до них екологічним вимогам. Але деякі циклони (ЦОЛ і 4БЦШ), як і на більшості елеваторів, експлуатують 30-50 років, і мають високу ступінь технічного зносу.

Більшість з них встановлені поза виробничими приміщеннями у важкодоступних для обслуговування місцях, а саме:

- на дахах робочих будівель та силосних корпусів;
- на бункерах, призначених для збору пилу.

Аналізуючи обсяг викиду та враховуючи всі вище наведені фактори, можемо зробити висновок, що основним чинником є саме підвищення концентрації зернового пилу (твердих часток) в атмосферному повітрі, що формує рівень небезпеки, прояви якого викликають патологію дихальної системи людини що є однією з найбільш складних проблем всієї галузі. Унаслідок досить напруженої екологічної ситуації в Україні в техногенно навантажених регіонах значно підвищився рівень захворювань населення, зокрема, зросла кількість захворювань з патологією дихальної системи. Отже, зменшення кількості забруднень, а саме зернового пилу, що надходять у довкілля з агропромислових об'єктів, та встановлення рівня їх впливу на довкілля є актуальною проблемою сьогодення, має екологічне, соціальне та народногосподарське значення.

Для вирішення поставленого завдання в даний час виникла необхідність провести реконструкцію системи аспірації на дільниці «Елеватор», враховуючи тривалий час роботи циклонів (понад 50 років), а саме 6 установок очистки аспіруемого повітря від зернового пилу під час роботи насипних лотків підсилосного поверху силосних корпусів №№1-2 дільниці «Елеватор».

Заміна групи батарейний циклонів типу 4БЦШ, що знаходяться на відкритих майданчиках, на нові безумовно знижує вплив підприємства на довкілля, а саме зменшить викиди пилу в атмосферне середовище. Оцінити ефективність заміни пиловловлюючого обладнання можна декількома методами, однак більшість з них враховують те, що воно, як правило, не дає прибутку, використання вловленого продукту лише частково повертає кошти від його спорудження. Повне врахування факторів, які впливають на ефективність застосування цього обладнання, можна провести, виходячи із аналізу економічних втрат від забруднень, а саме: вплив викидів на клімат і природні умови, соціальні втрати, шкода, що наноситься довкіллю.

Соціально-економічні результати ґрунтуються на економії або запобіганні втратам природних ресурсів, живої і минулої праці у всіх сферах економіки, а також у сфері особистого споживання і передбачають, в першу чергу поліпшення фізичного стану людини і зниження захворюваності, збільшення тривалості життя та підвищення екологічного комфорту проживання, умов життєдіяльності населення і врешті-решт збільшення національного багатства та добробуту.

Поряд з економічною оцінкою збитків від забруднення навколишнього середовища, важливим є визначення витрат для запобігання їх перевищення згідно норм. Ці витрати також можна назвати екологічними. До витрат на основне виробництво обов'язково слід відносити й затрати на охорону навколишнього середовища, тобто екологічні витрати повинні входити в собівартість продукції і окупатися доходами.

Термін їх окупності настає тоді, коли сума ефекту від проведення охоронних заходів дорівнює витратам на їх проведення. При визначенні окупності слід враховувати, що екологічні витрати не тільки зменшують забруднення довкілля, а й підвищують ефективність виробництва і якість продукції. Можна визначити економічну ефективність заходів, спрямованих на охорону довкілля, що сприяють підвищенню їх продуктивності та значення економічної грошової оцінки.

Для розрахунку економічної ефективності нового обладнання, а саме заміни групи батарейних циклонів типу 4БЦШв кількості 6 шт. на нові, необхідно враховувати те, що робота нових циклонів зменшить кількість викидів саме зернового пилу, в атмосферне середовище. Отже, потрібно визначити:

- Оцінки вартості витрат на проведення природоохоронних заходів (В);
- Оцінки річного еколого-економічного ефекту від проведення природоохоронних заходів (Е).

1. Витрати на проведення природоохоронних заходів (В) розраховуються за формулою:

$$B = K + C$$

де К – капітальні витрати на проведення природоохоронного заходу на рік, тис. грн.;

C – поточні річні витрати на проведення природоохоронних заходів, тис. грн.

2. Еколого-економічний ефект від проведення природоохоронних заходів (Е) розраховується за формулою:

$$E = E_{\text{П}} + E_{\text{З}},$$

де $E_{\text{П}}$ – еколого-економічний ефект за рахунок зменшення викидів в навколишнє середовище після проведення природоохоронних заходів;

$E_{\text{П}}$ розраховується як різниця між розміром екологічного податку до проведення природоохоронного заходу ($E_{\text{П1}}$) та розміром екологічного податку після проведення природоохоронного заходу ($E_{\text{П2}}$), тобто:

$$E_{\text{П}} = E_{\text{П1}} - E_{\text{П2}}, \text{ грн.};$$

Розмір екологічного податку природоохоронного заходу, а саме за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення ($\Pi_{\text{ВС}}$), обчислюються виходячи з обсягів викидів (M_i) та ставок податку (H_{ni}) за формулою:

$$\Pi_{\text{ВС}} = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{ni}),$$

де M_i – обсяг викиду i -тої забруднюючої речовини в тонах (т);

H_{ni} – ставки податку в поточному році за тону i -тої забруднюючої речовини, у гривнях з копійками (ставка податку в атмосферне середовище забруднюючої речовини у вигляді суспендованих твердих частинок $\leq 2,5$ мкм – 92,37 грн. за 1 тону).

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерела викиду забруднюючих речовин, віднесеного до основних джерел викидів, здійснюється за формулою:

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (\rho_{\text{Ві}} - \rho_{\text{Внорм}}) \cdot q_{\text{V}} \cdot T,$$

де m_i – маса наднормативного викиду i -тої забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерела викиду цієї забруднюючої речовини, т;

ρ_{vi} - середнє значення масової концентрації i -тої забруднюючої речовини, мг/м³;

$\rho_{Vнорм}$ - значення затвердженого нормативу викиду i -тої забруднюючої речовини, наведеного в дозволі на викид, мг/м³;

q_v - значення об'ємної витрати газопилового потоку від джерела викиду i тої забруднюючої речовини, приведене до нормальних умов, м³/с;

T - час роботи джерела викиду i -тої забруднюючої речовини в режимі наднормативного викиду, год.

Еколого-економічний збиток від забруднення навколишнього середовища (Ез), в даному випадку, розглядається як збиток атмосфері (Еза):

$$E_z = E_{za},$$

Розмір відшкодування збитків за наднормативний викид однієї тони забруднюючої речовини в атмосферне повітря розраховується на основі розміру мінімальної заробітної плати, установленої на час виявлення порушення, помноженої на коефіцієнт 1,1, з урахуванням регульовальних коефіцієнтів і показника відносної небезпечності кожної забруднюючої речовини.

Розмір збитків розраховується за формулою:

$$Z = m_i \cdot 1,1\Pi \cdot A \cdot K_T \cdot K_{zi},$$

де Z - розмір збитків, грн;

m_i - маса i -тої забруднюючої речовини, що викинута в атмосферне повітря наднормативно, т; $1,1\Pi$ – розмір мінімальної заробітної плати (Π) на момент виявлення порушення за одну тону умовної забруднюючої речовини, помноженої на коефіцієнт (1,1), грн/т

A_i - безрозмірний показник відносної небезпечності i -тої забруднюючої речовини;

K_T - коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості;

K_{zi} – коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -тою забруднюючою речовиною.

Коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості (K_T), залежить від чисельності мешканців населеного пункту, його народногосподарського значення і розраховується за формулою:

$$K_T = K_{\text{нас}} \times K_{\text{ф}}$$

Оцінки терміну окупності витрат на проведення природоохоронного заходу розраховується за формулою:

$$T = K / E$$

Розрахуємо вартість витрат на проведення природоохоронних заходів, а саме реконструкції аспіраційних систем (батареїних циклонів типу 4БЦШ-500 в кількості 6 шт.) з установкою за формулою:

$$B = K + C = (36,3 \text{ тис. грн.} \cdot 6 + 10,89 \text{ тис. грн.}) + 0 = 228,69 \text{ тис. грн.}$$

У випадку, якщо ці аспіраційні системи не будуть замінені на нові (їх технічний стан буде незадовільним), ефективність циклонів знизиться до нуля. Це, в свою чергу, призведе до перевищення затверджених нормативів викидів забруднюючої речовини в атмосферне повітря та безумовно відшкодування збитків за наднормативний викид забруднюючої речовини в атмосферне середовище.

Обчислимо екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення ($P_{\text{вс1}}$, та $P_{\text{вс2}}$), виходячи з обсягів викидів ($M_{i1} = 16,628 \text{ т}$; $M_{i2} = 1,405 \text{ т}$) та ставок податку ($H_{ni} = 92,37 \text{ грн. за 1 тону}$) за формулою:

$$E_{\text{п1}} = P_{\text{вс1}} = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{ni}) = 16,628 \cdot 92,37 = 1535,93 \text{ грн.}$$

$$E_{\text{п2}} = P_{\text{вс2}} = \sum_{i=1}^n (M_i \cdot H_{ni}) = 1,405 \cdot 92,37 = 129,78 \text{ грн.}$$

Визначимо масу наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від кожного джерела викиду, виходячи з обсягів їх викидів у випадку не проведення природоохоронних заходів, а саме їх заміни на нові циклони, використовуючи дані інвентаризації та формулу):

$$m_{i1} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (451,4 - 150) \cdot 1,26 \cdot 89,1 = 0,122 \text{ т}$$

$$m_{i2} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (448,3 - 150) \cdot 1,25 \cdot 89,1 = 0,120 \text{ т}$$

$$m_{i3} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (452,6 - 150) \cdot 1,22 \cdot 89,1 = 0,118 \text{ т}$$

$$m_{i4} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (450,3 - 150) \cdot 1,26 \cdot 89,1 = 0,121 \text{ т}$$

$$m_{i5} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (452,3 - 150) \cdot 1,23 \cdot 89,1 = 0,119 \text{ т}$$

$$m_{i6} = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (451,2 - 150) \cdot 1,22 \cdot 89,1 = 0,118 \text{ т}$$

Отже, можливий обсяг наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерел викиду в кількості 6 шт. в уразі непроведених природоохоронних заходів:

$$m_i = 0,122 + 0,120 + 0,118 + 0,121 + 0,119 + 0,118 = 0,718 \text{ т}$$

Для розрахунку розміру збитків у випадку не проведення природоохоронних заходів, розглянемо еколого-економічний збиток від забруднення навколишнього середовища (E_z), як збиток атмосфері (E_{za}) за формулою:

$$E_z = E_{za}$$

Розрахуємо розмір збитків за наднормативний викид однієї тони забруднюючої речовини в атмосферне повітря за формулою:

$$Z = m_i \cdot 1,1\Pi \cdot A \cdot K_T \cdot K_{zi}$$

Для цього визначимо безрозмірний показник відносної небезпечності i -тої забруднюючої речовини (A_i) за формулою:

$$A_i = 1/\Gamma ДК_{i=1} / 0,03 = 33,33$$

Розрахуємо коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості (K_T) за формулою:

$$K_T = K_{нас} \cdot K_{\phi} = 1,35 \cdot 1,25 = 1,6875$$

Визначимо коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -тою забруднюючою речовиною (K_{zi}) за формулою :

$$K_{zi} = \rho_{vi} / \Gamma ДК_{сдi} = 1$$

Отже, розмір збитків атмосфері у випадку не проведення природоохоронних заходів:

$$Z = Z_a = 0,718 \cdot 1,1 \cdot 4173 \cdot 33,33 \cdot 1,6875 \cdot 1 = 185372,20 \text{ грн.}$$

Розрахуємо річний еколого-економічний ефект від проведення природоохоронних заходів (E) за формулою:

$$E = (1535,93 - 129,78) + (185372,20 - 0) = 186778,40 \text{ грн.}$$

Визначимо терміну окупності витрат на проведення природоохоронного заходу по формулі:

$$T = K / E = 228,69 / 186,778 = 1,22$$

Об'єкт вважається економічно ефективний, якщо термін окупності не перевищує 8 років. В нашому випадку швидка окупність забезпечується тим, що, у випадку не проведення природоохоронних заходів, а саме їх заміни на нові циклони, розмір збитків за наднормативний викид однієї тони забруднюючої речовини в атмосферне повітря, у наш час масштабний.

Висновки до розділу 3

Одеський зерновий термінал здійснює вплив на довкілля, шляхом утворенням органічних відходів та стічних вод, однак найбільшому навантаженню підлягає атмосфера, (утворення значних об'ємів пилу);

Встановлено, що пил в різних об'ємах утворюється на усіх етапах технологічного процесу, джерела викиду можна розділити на організовані та неорганізовані. Наведені розрахунки еколого-економічної ефективності заміни батарейних циклонів типу 4БЦШ на нові зі строком окупності майже 1 рік. По результатам проведеної роботи, можемо сказати, що ОЗТ здійснює вплив на довкілля, проте вжитих на підприємстві заходів досить для його усуненню чи мінімізації.

ВИСНОВКИ

Інвестиційний клімат – це система різноманітних природно-географічних, фінансових, економічних, соціально-культурних та організаційно-правових умов та факторів, якими володіє країна та які визначають її привабливою для інвестора. Інвестиційний клімат визначає інвестиційну привабливість країни. Більшість рейтингових агентств вважають Україну недостатньо привабливою країною для залучення інвестицій.

Встановлено, що основними чинниками, що негативно впливають на інвестиційний клімат і інвестиційну привабливість України, є наступні: макроекономічна нестабільність, що пов'язано з численними ризиками вкладання коштів в країну; низький рівень захисту іноземних інвесторів, що негативно впливає на імідж України; недосконале законодавче регулювання, що негативно впливає на дохідність від інвестицій; корупція, що блокує надходження іноземних інвестицій тощо.

Запропоновано заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості України, якими, насамперед, є вдосконалення законодавчо-виконавчої системи, ведення ефективної державної політики, активне проведення боротьби із корупцією, розроблення та виконання державних і регіональних цільових програм тощо. Виконання зазначених заходів поліпшить імідж країни на світовому ринку та за рахунок цього збільшить приплив капіталу, який необхідний для економічного зростання країни.

Проведений аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання свідчить, що незважаючи на позитивні тенденції зростання обсягів інвестицій в Україні, ситуація залишається складною. Це зумовлено в першу чергу нестабільною політичною та економічною ситуацією, погіршення інвестиційного клімату в країні. Також до чинників, які не дають розвиватися інвестиційної діяльності в Україні можна віднести: законодавчу нестабільність, відсутність ефективної стратегії щодо залучення інвестицій, значний податковий та адміністративний тиск на суб'єкти господарювання, неврегульованість питань захисту прав власності інвесторів та інші. Досягнення стабільного економічного

росту економіки України напряду залежить від покращення її інвестиційного клімату. Адже це безпосередньо буде сприяти механізму залучення іноземних інвестицій. Основою якого є економіко-організаційний блок, що базується на обґрунтованій стратегії залучення інвестицій з закордону, системі пільг в оподаткуванні. Розвиток певних сфер економічної діяльності забезпечить покращення економічного становища в Україні. Тому інвестиційна діяльність потребує негайного прийняття стимулюючих заходів, які б пришвидшили притоки вітчизняного та іноземного капіталу в економіку України, який покращить розвиток пріоритетних сфер національної економіки.

В другому розділі було розглянуто фінансово-господарську діяльність ДПЗКУ ОЗТ. В результаті аналізу встановлено, що підприємство є прибутковим, має оптимальну структуру капіталу, прогалиною в управлінні діяльністю є недостатня ліквідність, але підприємство враховує ризики ліквідності в формуванні стратегії управління.

Система стратегічного управління на ОЗТ сформована в достатньому обсязі, представлена у вигляді означеної кількості елементів і частин стратегічного процесу, які інтегровані в єдину систему стратегічного менеджменту. Для даного підприємства характерний середній рівень інформаційного забезпечення стратегічного аналізу, процесів формування та реалізації конкурентної стратегії.

У виробництві головні акценти в процесі забезпечення конкурентних переваг робляться на забезпеченні належного рівня якості продукції ОЗТ та зниженні виробничих витрат за рахунок впровадження нового високопродуктивного обладнання.

Серед маркетингових чинників велика увага приділяється створенню та просуванню власних торгових марок, підвищенню лояльності споживачів, формуванню розвинутої системи логістики та продажу продукції кінцевому споживачу.

Одеський зерновий термінал здійснює вплив на довкілля, шляхом утворенням органічних відходів та стічних вод, однак найбільшому навантаженню підлягає атмосфера, (утворення значних об'ємів пилу);

Встановлено, що пил в різних об'ємах утворюється на усіх етапах технологічного процесу, джерела викиду можна розділити на організовані та неорганізовані. Наведені розрахунки еколого-економічної ефективності заміни батарейних циклонів типу 4БЦШ на нові зі строком окупності майже 1 рік. По результатам проведеної роботи, можемо сказати, що ОЗТ здійснює вплив на довкілля, проте вжитих на підприємстві заходів досить для його усуненню чи мінімізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдуцький А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки. Економіка і прогнозування. № 4. 2019. С. 3-7.
2. Носова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи. Економіка і прогнозування. № 3. 2019. С.119-137.
3. Moodys Investors Service Асоціація. URL: <http://www.moodys.com>
4. Standard & Poors Rating Services. URL: <http://www.standardandpoors.com>
5. Сонько С. П. Ринок і регіоналістика. К.: НікаЦентр, 2022. 395 с. 10.
6. Уманець Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів. Економіка і прогнозування. № 4. 2022. С. 133-146.
7. Державний комітет статистики. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Про затвердження методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: наказ Агентства з питань запобігання банкрутству від 23.02.98 № 22.
9. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки. К. : КНЕУ, 8. 148 с.
10. Світовий банк. URL: <http://www.worldbank.org>
11. Радевич Т. В. Капітальні інвестиції в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. Сталий розвиток економіки. 2021. № 2. С. 317-322.
12. Статистичний щорічник України 2019. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Статистичний щорічник України 2018. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Іноземні інвестиції в Україні: де знайти дані, як читати платіжний баланс, про що говорять останні цифри. Експертна платформа: веб-сайт. URL: <https://expla.bank.gov.ua/expla/src/files/Publication126.pdf>.
15. Оцінка обсягів іноземних інвестицій в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидентом. Національний банк України: веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=FDI_round_trippling_ICL-DFS.pdf.

16. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ.
//zakon1.rada.gov.ua
17. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії. Фінанси України. 2020. № 11. С. 114—118.
18. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. К.: Лібра, 2012. 472 с.
19. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2010. 160 с.
20. Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. К: Генеза, 2017. 384 с.
21. Алексеєва Т.І Формування стратегії зміцнення конкурентної позиції машинобудівних підприємств Харківського регіону. Економіка і суспільство №9 2017 С.331-337.
22. Беленький П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності. Вісник НАН України. 2017. № 5. С. 9-18
23. Василенко В.А., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління. Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2014. – 400 с.
24. Гетьман О.О. Економічна діагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 307 с.
25. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: Навчально-методичний посібник для самоствивч. дисципліни. К.: КНЕУ, 2012. 198 с.
26. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз. К.: Алерта, 2018. 480с.
27. Дашко І.М. Сучасний стан використання трудового потенціалу підприємства харчової промисловості. Сталий розвиток економіки. 2022. № 4 (14). С. 294-300.
28. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 384 с.
29. Кіндрацька Г.І. Основи стратегічного менеджменту: Навч. посібник. Вид. 2-ге, стер. Львів: КІНПАТРИ ЛТД, 2013.264с.
30. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю. К. :

Зовнішня торгівля, 2023. 302 с.

31. Маренич А. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Бізнес-Інформ. 2016. №5. С. 23–27. 1

32. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навчальний посібник. К.: ТОВ «УВПК» «ЕксОб», 2022. 560 с.

33. Особливості стратегічного аналізу середовища підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4290>

34. Осовська Г. В., Фіщук О. Л., Жалінська І. В. Стратегічний менеджмент: теорія та практика: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2013.

35. Офіційний сайт Головного управління статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

36. Павлова В.А. Фактори, що формують конкурентоспроможність. Європейський вибір України: проблеми теорії та практики реалізації: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Д.: Вид-во ДУЕП. 2023. С. 76–78.

37. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 488 с.

38. Портер Е.М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. К.: Основи, 2022. 390 с.

39. Сарай Н. Стратегічний аналіз виробничого потенціалу та його роль в процесі формування стратегії розвитку підприємства. Економічний аналіз. 2020. №5. С. 160-163.

40. Стец І.І. Потенціал і розвиток підприємства: Навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 674 с.

41. Уланчук В. С. Конкуренція та методи визначення конкурентоспроможності URL: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=399>.

42. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства: навчальний посібник / Пер. с англ. К.: Всеуито: Наукова думка, 2011. 367 с.

43. Хрущ Н. Стратегії компанії: механізм формування й адаптації в сучасному інвестиційному середовищі. Фінанси України. 2018. №8. с.45-53.

44. Шарко В.В. Конкурентоспроможність підприємства: методи оцінки,

стратегії підвищення. Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2019. С. 120-126.

45. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2014. 699 с.

46. <https://elevatorist.com/blog/read/829-12-faktiv-yak-viy-na-zminila-ukrayinsku-zernovu-sferu>

47. <https://tripoli.land/ua/elevators/odesskiy-zernovoy-terminal>

48. В. І. Голінько Основи охорони праці: підручник. 2-ге вид. Д.: НГУ, 2014. 218 с.

49. В. Ц. Жидецький Основи охорони праці : підручник. 5-те вид., доп. К. : Знання, 2018. 312 с.